

Vadlīnijas mediju profesionāļiem

“Kā medijos runāt ar un par bērniem?”

Anda Rožukalne

Ilze Olšteina

Rīga
2012

Saturs

Ievads	3
Dažādu valstu žurnālistu ētikas kodeksu analīze	7
Latvijas mediju profesionāļu aptaujas rezultāti	14
Latvijas mediju publikāciju piemēru analīze	26
Vadlīnijas “Kā medijos runāt ar un par bērniem?”	42

Ievads

Bērni un bērnu sniegtā informācija ir ikdienišķa un pastāvīga masu mediju satura daļa. Nereti tā ir nepieciešama vai ļoti noderīga, lai sniegtu pilnīgu notikuma ainu, raksturotu tā būtību un piešķirtu notikumiem vai procesiem atbilstošas emocijas. Bērniem, neatkarīgi no viņu vecuma un citiem apstākļiem ir tiesības būt par informācijas avotiem medijos, turklāt liela daļa no mediju satura ir adresēta tieši bērniem.

Arī žurnālistiem ir tiesības un pienākums, atbilstoši profesionālās darbības mērķiem, iekļaut mediju saturā bērnu viedokļus, bērnu sniegtos faktus, bērnu attēlus, kā arī raisīt diskusijas par tematiem, kas skar bērnu intereses.

Tomēr bērni gan kā medijos publicētā satura avoti, gan kā mediju sniegtās informācijas adresāts vienmēr ir bijuši normatīva (McQuail, 2010) mediju regulējuma centrā. Normatīvs skatījums uz bērniem un medijiem pārsvarā saistīts ar dažādās sabiedrībās esošajiem uzskatiem par mediju ietekmi un to, kāds saturs tiek uzskatīts par vēlamu vai nevēlamu bērniem, kā arī par to, kādas attiecības mediju profesionāļi veido ar bērniem. Šis jautājums ir būtisks, jo saistīts ar varas faktoriem: medijiem ir daudz lielāka ietekme uz bērniem nekā bērnu iespējas ietekmēt mediju saturu vai žurnālistu profesionālo praksi.

Atzīstot, ka kopumā mediju saturs ir izglītojošs un iedvesmojošs, ka mediju pieejamība visām sabiedrības grupām ir būtiska demokrātiskas sabiedrības vērtība, ka bērniem jau no agras bērnības jāsniedz zināšanas par mediju satura iedarbību, tomēr jāatzīmē, atsevišķas mediju satura daļas var atstāt negatīvu iespaidu uz bērniem un jauniešiem. Tāpēc normatīvais skatījums paredz mediju atbildību par bērniem adresēto saturu, lai garantētu bērnu drošību, ievērotu bērnu intereses un tiesības.

Medijiem savā darbā jāatrisina dilemmas starp vārda un preses brīvības principiem un atsevišķiem žurnālistu profesionālās darbības principiem un pieejām. Daudzās valstīs pieņemti īpaši normatīvie akti, kas no vienas puses aizsargā gan sabiedrības tiesības iegūt mediju profesionāļu neatkarīgi un brīvi sagatavotu informāciju, gan bērnu tiesības un intereses. Tomēr ne jau visas dažādās profesionālās darbības situācijas var

iekļaut likumos un noteikumos, tāpēc pastāv pašregulācijas akti – žurnālistu profesionālās uzvedības ētikas kodeksi. Tajos konkrēti principi attiecas arī uz mediju profesionāļu un bērnu mijiedarbību: galvenokārt informācijas vākšanas procesu un tās pasniegšanu. Īpaša uzmanība tiek pievērsta mediju un žurnālistu uzvedībai gadījumos, ja bērni ir nozieguma upuri vai cietušie nelaiimes gadījumos. Šādās situācijās žurnālistu pienākums sniegt informāciju tiek saistīts ar atbildību nepieļaut atkārtotu cietušā bērna padarīšanu par upuri publicitātes rezultātā.

Žurnālistu profesionālās ētikas kodeksos uzsvērtā atbildība par bērnu tiesību ievērošanu, jo bērni sava vecuma, pieredzes un zināšanu trūkuma dēļ var neizvērtēt ar mediju saturu saistītās sekas. Visi kodeksi paredz cieņu pret personu, cilvēcīgu attieksmi, pienākumu nenodarīt kaitējumu un aizliegumu izmantot žurnālista statusu savtīgiem mērķiem.

Lai arī mediju normatīva skatījuma kritēriji lielākoties saistīti ar mediju ietekmi uz sabiedrību vai kādu no tās grupām, mediju efektus rada žurnālistu un citu mediju profesionāļu darbs. Pieredze un atsevišķi pētījumi rāda, ka žurnālisti ļoti reti apzināti pārkāpj bērnu tiesības un rīkojas pretēji profesionālās ētikas principiem. No sabiedrības interešu, bērnu tiesību un profesionālās ētikas principu viedokļa pretrunīgi vērtējami žurnālistu uzvedības gadījumi vai mediju satura piemēri nereti saistīti ar nejaušību, nezināšanu, steigu, konkrētajā medijā pastāvošajām profesionālajām rutīnām vai priekšstatiem par profesionālo kvalitāti. Reizēm žurnālistu profesionālā aizrautība, vēlme savākt un publiskot maksimāli detalizētu informāciju, profesionāli sevi spilgti apliecināt, būt labākam par konkurentiem vai citi iemesli var nodarīt kaitējumu konkrētiem indivīdiem, aizskart viņu tiesības. Ja pieaugušie var dažādos veidos aizstāvēt sevi, tad bērnu iespējas ietekmēt mediju saturu ir ļoti ierobežotas.

Ikdienas darbā visi mediju profesionāļi, pieņemot daudzveidīgus lēmumus, risina dilemmu starp sabiedrības tiesībām saņemt informāciju un mediju pienākumu ievērot preses brīvības robežas – tās lielākoties attiecas uz principu neizmantojot savu varu un ievērot iesaistīto pušu tiesības, starp kurām nozīmīgākās ir bērnu tiesības, tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību un fiziskas personas datu aizsardzība.

Dilemas starp sabiedrības interesēm un konkrētu indivīdu tiesībām ir neatņemama un pastāvīga mediju profesionāļu darba daļa. Starp šīm dilemmām būtiska ir arī nepieciešamība izvērtēt žurnālista savāktā materiāla vērtību notikuma brīdī un

publiskotās informācijas ietekmi ilgākā laikā, prognozējot iespējamās mediju efektus. Bērnu un mediju attiecību kontekstā svarīgas ir arī informācijas vākšanas metodes un pati mediju darbā nepieciešamā informācija, proti, gatavība publicēt informāciju, ko sniedz bērni vai kas ir saistīta ar bērnu interesēm un tiesībām. Viens no būtiskākajiem mediju ētikas pamatprincipiem nosaka atbildību un pienākumu aizsargāt bērna identitāti, lai neradītu kaitējumu. Ja šis princips netiek ievērots, medijs un žurnālists “var radīt traumu, ievainot attiecībās ar vienaudžiem un izraisīt citas tālejošas sekas” (Lasmane, 2012:241).

Mediju un tehnoloģiju attīstība, informācijas apjoma pieaugums, mediju lietojuma izmaiņas, katra indivīda iespējas kontrolēt mediju saturu, līdzās jau zināmajām, radījusi jaunas situācijas, kuru kontekstā būtu jāizvērtē dažādas mediju profesionālās pieejas. Tās skar arī bērnu un mediju attiecības: informācijas vākšanas procesu, bērnu atspoguļojumu, satura pieejamību bērniem, ar bērniem saistītā satura turpmāku izmantošanu un arhivēšanu, bērnu radītā satura izmantojumu medijos. Tāpēc profesionālās ētikas kodeksi tiek pārskatīti un papildināti. Gan minētie procesi, gan atsevišķi Latvijas mediju satura piemēri ir bijuši šo vadlīniju tapšanas iemesls.

Vadlīniju mērķis: samazināt un laikus novērst iespējamās sekas, ko bērna dzīvē varētu radīt mediju sniegtās informācijas publicēšana un tās publiska pieejamība īstermiņā un ilgtermiņā.

Vadlīniju mērķis - ar atbildīgu skatījumu uz bērnu atspoguļojumu medijos uzlabot mediju satura kvalitāti, paaugstināt žurnālistu profesionālo līmeni, vienlaikus palielinot sabiedrības izpratni par problēmām un veicinot sabiedrības uzticību medijiem.

Lai arī mediju saturs dažādās mediju sistēmās un pat vienas mediju sistēmas vai žurnālistikas prakšu kontekstā tiek veidots pēc dažādiem principiem, šīs vadlīnijas veidotas uzskatot sociāli atbildīgu mediju darbības pamatprincipus (McQuail,2010) kā nozīmīgākus par peļņas orientācijas vai kādas ideoloģijas vadītu mediju darbības principiem.

Par projektu

Vadlīnijas “Kā medijos runāt ar un par bērniem?” ir tapušas Tiesībsarga un Latvijas Žurnālistu asociācijas sadarbības ietvaros. Vadlīniju izstrādi finansē Frīdriha Eberta fonda Baltijas nodaļa.

Veidojot vadlīnijas, izmantota sekojoša informācija:

- Dažādu valstu žurnālistu ētikas kodeksi;
- Latvijas žurnālistu aptaujas dati;
- Latvijas mediju piemēru analīze;
- Vairāki tiesību akti: Latvijas Republikas Satversme, Bērnu tiesību aizsardzības likums; Likums par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem; Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums; Fizisko personu datu aizsardzības likums; Seksuālās un reproduktīvās veselības aizsardzības likums; Ārstniecības likums u.c.;
- Žurnālistes Lauras Vondas bakalaura darbs “Kriminālziņu veidošanas prakses atbilstība Latvijas tiesību aktiem un ētikas normām žurnālistu un ekspertu vērtējumā”.

Par aptauju

Latvijas mediju profesionāļu aptaujas jautājumi tika veidoti, analizējot:

- žurnālistikas prakses situācijas;
- žurnālistikas ētikas principus;
- tiesību aktus, kas regulē bērnu un mediju satura mijiedarbību.

Latvijas mediju profesionāļu aptauja notika 2012.gada februārī un martā.

Aptaujas tips: brīvprātīga pašatlases interneta aptauja.

Aptaujas datu ieguves gaitā datu pietiekamība un respondentu aktivitāte tika analizēta, izvērtējot aptaujas dalībnieku pārstāvēto mediju daudzveidību.

Dažādu valstu žurnālistu ētikas kodeksu analīze (bērni un žurnālistika, bērni un mediji)

Šajā nodaļā minēti piemēri no dažādu valstu ētikas kodeksiem, noslēgumā izdarot secinājumus par to kopsakarībām. Tā kā mediju un bērnu mijiedarbība ir saistīta ne tikai ar specifiskiem, bet galvenokārt ar vairākiem universāliem žurnālistu profesionālās ētikas principiem, tad šajā analīzē izcelti šī projekta mērķiem atbilstošie principi. Daļa no citu valstu žurnālistu ētikas kodeksu ieteikumiem, izmantoti arī Vadlīniju veidošanā.

Vispārīgie principi: bērni un mediji

Lielbritānijas žurnālistu ētikas kodekss

Sabiedrības intereses

3. Mediju publikācijās, kurās pieminēti bērni, redaktoram nepieciešams veidot izņēmuma gadījumu, par primāro izskatot bērna intereses un tiesības, nevis sabiedrības vispārējās tiesības uz informāciju.

6. Bērni

i) Jauniem cilvēkiem būtu jābūt tiesībām pavadīt laiku skolā bez mediju iejaukšanās.

ii) Žurnālistiem nevajadzētu intervēt vai fotografēt bērnu, kas jaunāks par 16 gadiem, saistībā tematiem, kas skar bērna labklājību vai par citu, klāt neesošu bērnu, bez bērnu vecāku, vai par bērnu atbildīgo atļaujas.

iii) Skolēniem nevajadzētu tuvoties vai fotografēt tos skolas laikā, bez skolas atļaujas.

iv) Aizliegts maksāt nepilngadīgajam par ziņu materiāla iegūšanu vai bērna vecākiem par informācijas iegūšanu saistībā ar bērnu vai saistītiem tematiem, izņemot gadījumus, kad samaksa demonstratīvi veikta bērna interesēs.

v) Ja tiek publicēts materiāls par bērna privāto dzīvi, nepieciešams attaisnojums, kas nav saistīts ar bērna slavu, atpazīstamību vai viņa vecāku vai aizbildņu statusu.

Attēli, informācijas avoti identitāte

Somijas žurnālistu ētikas kodekss

25.punkts. Fotografiju publicēšanā nepieciešams ievērot rūpību un piesardzību. Attēli nedrīkst būt izmantoti maldinošos un/vai aizskarošos veidos pret iesaistītajām pusēm. Īpaša piesardzība nepieciešama fotografiju publicēšanā, kas saistītas ar nozieguma upuriem un cietušajiem.

Vācijas žurnālistu ētikas kodekss

4. pants.

Pamatnostādne 4.2. Pētījumi attiecībā uz cilvēkiem, kuriem nepieciešama aizsardzība

Veicot pētījumu par cilvēkiem, kuriem nepieciešama aizsardzība, ievērojama īpaša atturība. Precīzāk - tas attiecas uz cilvēkiem, kuri pilnībā nepārvalda savas garīgās vai fiziskās spējas vai, kuri bijuši pakļauti ekstrēmām emocionālām situācijām, tāpat arī uz bērniem un jauniešiem. Ierobežotas prāta spējas vai konkrētā cilvēka situāciju nedrīkst izmantot, lai iegūtu informāciju.

8. pants

Pamatnostādne 8.1. vārdu/ fotografiju publicēšana

Parasti fotografiju un vārdu publicēšana ar konkrētiem upuriem vai vainīgajiem noziegumos, negadījumos, tiesas procesos vai kriminālās izmeklēšanās nav pamatojama. Visos minētajos gadījumos nepieciešama piesardzība, izsverot sabiedrības tiesības būt informētiem un notikumā iesaistītās personīgās iesaistīto indivīdu(-a) tiesības. Negadījumu vai noziegumu upuri patur tiesības īpašai aizsardzībai viņu vārdu atklāšanā. Upura identitāte ir nenozīmīga notikumu, kas saistīti ar konkrēto negadījumu vai noziegumu izklāstā, izņemot gadījumus, kas iekļauj personas ar jau iepriekšējiem noziegumiem vai saskaras ar sekām, kas skar plašāku sabiedrības daļu.

Konkrētajos gadījumos, negadījumā vai noziegumā iesaistīto radnieku, kuriem nav nekāda sakara ar incidentu, tiesības būt neatklātiem vērtējamās prioritāri un augstāk par sabiedrības tiesībām būt informētai. Iesaistīto personu vārdiem un to ģimenēm vajadzētu būt pasargātām, atspoguļot krimināllieta un iesaistītu personu nāves gadījumos.

Vardarbība, slimības, noziegumi, draudi, negadījumi, katastrofas

Lietuvas žurnālistu ētikas kodekss

13.pants. Žurnālistam vienmēr jāizvērtē informācija, kas iegūta no cilvēka liela stresa, šoka apstākļos, no cilvēka, kurš nokļuvis bezpalīdzīgā situācijā vai arī pirmo reizi nonācis nepastarpinātā saskarē ar masu informācijas līdzekļa pārstāvi.

43. pants. Žurnālistam nevajadzētu publicēt nozieguma upuru vārdu, tai skaitā arī seksuālu noziegumu upuru vārdus.

49.Žurnālistam jābūt īpaši uzmanīgam, publicējot faktus par pašnāvību vai mēģinājumu izdarīt pašnāvību, publikācijā izvairoties pieminēt ģimenes vārdu vai citu ģimeni identificējošu informāciju.

52.Žurnālists izrāda īpašu cieņu pret indivīdiem, publicējot informāciju par bērniem un pieaugušajiem ar fiziskām vai psihiskām nepilnībām.

Vācijas žurnālistu ētikas kodekss

11. pants

Vardarbība un brutalitāte nedrīkst būt sensacionalizēta. Ziņošanas procesā īpaši jāņem vērā mērķi aizsargāt bērnu un jauniešu intereses.

Pamatnostādne 11.1 Draudi un vardarbība

Ziņojot par draudiem vai vardarbības notikumiem, ziņotājiem ir rūpīgi jāizvērtē sabiedrības interese par notikušo pret iesaistīto un upuru interesēm. Ziņojumiem jābūt objektīviem un patiesiem, bet medijs nedrīkst kļūt par noziedzniekiem izmantojamu instrumentu vai kļūt par starpnieku policijai un noziedzniekam.

Pamatnostādne 11.2. Negadījumi un dabas katastrofas

Negadījumu un dabas katastrofu paziņošanas gadījumos nepieciešami ierobežojumi, lai netiktu aizskartas upuru un to ģimeņu jūtas. Cietušajiem nav jāpārdzīvo atkārtotas izjūtas tikai tādēļ, ka mediji savā uzvedībā vai publikācijās nav bijuši iejūtīgi.

Pamatnostādne 11.3. sadarbšanās ar autorizētām iestādēm/ ziņu aizkavēšana

Neskatoties uz mediju pamata būtību – informēt, medijiem vajadzētu noklusēt vardarbības draudus. Medijiem vajadzētu sadarboties ar policiju tikai tajos gadījumos, kad šāda rīcība var aizsargāt vai palīdzēt glābt cilvēkus. Ja kriminālās iestādes griežas pie medijiem ar lūgumu sadarboties, tas jādara, ja šī sadarbība ir argumentēta, piemēram, konkrētu ziņojumu daļēja vai pilnīga pārtraukšana uz konkrētu periodu, liedzot pieeju noziedznieku informēšanai.

13. pants

Pamatnostādne 13.2. Aizdomās turamo, cietušo un pārkāpēju vārdu un fotogrāfiju publicēšana

Aizdomās turamo, cietušo un pārkāpēju vārdu un fotogrāfiju publicēšanā nepieciešama piesardzība, izvērtējot iesaistīto intereses un tiesības un sabiedrības interesi kopumā. Likumīgās cilvēku tiesības nav attaisnojamas ar sensāciju.

Pamatnostādne 13.4. Jauniešu noziegumi

Medijiem nevajadzētu atspoguļot jauniešu noziegumus un ar viņiem saistītos tiesas procesus, lai samazinātu atkārtotās iespēju nākotnē, neradot šo kā priekšzīmi jauniešiem.

Pazudušu jaunu cilvēku fotoattēli drīkst būt attēloti tikai gadījumos, kad tas ir saskaņots ar atbildīgajām institūcijām.

Bērni un jaunieši, viņu tuvinieki un mediji

Lietuvas žurnālistu ētikas kodekss

III Personas goda, cieņas un privātuma aizsardzība

47. Žurnālistam vajadzētu izvērtēt, vai ģimenes skandālu publicēšana ir nepieciešama.

52. Žurnālistam jāizrāda cieņa bērniem un fiziski vai morāli ierobežotu spēju cilvēkiem un viņu tiesībām.

Zviedrijas žurnālistu ētikas kodekss

I Publicitātes noteikumi

Cilvēka privātuma ievērošana

9. Vienmēr respektējiet cietušos noziegumos vai nelaimes gadījumos. Uzmanīgi pārbaudiet vārdus un attēlus, izslēdzot cietušos un to tuviniekus.

Lielbritānijas žurnālistu ētikas kodekss

7. Bērni, kas iesaistīti seksuāla rakstura noziegumos

1. Mediji nedrīkst, pat gadījumos, kur likums to nav liedzis, identificēt bērnus, jaunākus par 16 gadiem, kuri ir iesaistīti seksuāla rakstura nodarījumos, gan kā cietušie, gan kā aculiecinieki.

2. Seksuāla rakstura lietu ziņojumos, kuros iesaistīts bērns:

i) Bērns nedrīkst būt identificēts;

ii) Pieaugušais var būt identificēts;

iii) Vārds „asinsgrēks” vai līdzīga tipa vārdi nedrīkst būt lietoti, gadījumos, ja iespējams tādējādi identificēt noziegumā cietušo bērnu.

iv) Svarīgi neatspoguļot bērna un apsūdzētā attiecības.

12. Seksuālā uzbrukumā cietušie

Mediji nedrīkst atspoguļot seksuālā uzbrukumā cietušos, ja vien tam nav pamatots iemesls un ja tas atbilst tiesību aktiem.

Secinājumi:

1.Žurnālistu profesionālās ētikas kodeksu pamatprincipi.

Labas žurnālistikas pamats ir pilsoņu tiesības saņemt patiesu, precīzu un nozīmīgu informāciju, ar kuras palīdzību ikviens sabiedrības loceklis var iegūt reālistisku izpratni par apkārtējo vidi un sabiedrību.

Žurnālistikas ētika ietver cieņu pret sabiedrības humānajām vērtībām - tādām kā cilvēktiesības, demokrātija, miers. Ētikas kodeksu galvenais mērķis ir palīdzēt pieņemt lēmumus daudzveidīgās situācijās, par pamatu ņemot žurnālista pienākumu sniegt sabiedrībai patiesu, nozīmīgu, no stereotipizācijas brīvu informāciju.

Šī projekta kontekstā būtiskas ir tās dažādu valstu ētikas normas, kas runā par indivīda tiesību aizsardzību. Tātad ētiska žurnālistika aizsargā katra cilvēka cieņu, godu un reputāciju, kā arī tiesības un personisko dzīvi. Ādas krāsa, tautība, izcelsme, reliģiskie vai politiskie uzskati, dzimums, materiālais stāvoklis, dzīves vieta vai citas personu raksturojošas pazīmes nebūtu publiskojamas, ja tās nav saistītas ar publikācijas galveno tēmu un varētu būt izmantojamas noniecinošai attieksmei pret personu. Žurnālistikas profesionālās ētikas pamatprincipi ietver bērnu tiesību un interešu aizsardzību.

2.Bērni kā informācijas avoti. Žurnālisti ar īpašu rūpību izturas pret bērniem, kā informācijas avotiem. Vairāku valstu žurnālistu ētikas kodeksi paredz, ka medijos netiek izmantota informācija, kuras avoti ir bērni, kas jaunāki par 16 gadiem. Nav pieļaujama ar bērniem saistītas informācijas sensacionalizēšana.

3.Bērnu identificēšana publikācijās. Žurnālistu profesionālās ētikas kodeksi ietver stingrus noteikumus, kas paredz ļoti uzmanīgi izturēties pret bērnu, noziegumu upuru vai liecinieku identificēšanu. Šis princips attiecas uz iespējām identificēt bērnus arī attēlos.

4.Bērni kā noziegumu, avāriju, dabas katastrofu, nelaimju upuri un aculiecinieki.

Diemžēl visbiežāk medijos bērni parādās saistībā ar noziegumiem un nelaiemes gadījumiem. Žurnālisti uzskata par nepieļaujamu publicēt negadījumu upuru vai aculiecinieku vārdus, kā arī izvairās no pārmērīgi plašas informācijas par pretrunīgiem un emocionāli iespaidīgiem notikumiem, kas noziegumu upuriem vai lieciniekiem liktu vairākkārt izjust pārdzīvoto un piedzīvot sekundāro viktimizāciju. Īpaši uzmanīgi tiek sagatavota un sniegta informācija par seksuālo noziegumu upuriem.

Žurnālisti sadarbojas ar policiju, bet dara to likuma ietvaros. Mediji sadarbojas ar policiju, ja tā lūdz mediju atbalstu ar mērķi atklāt noziegumu, atrast pazudušu personu, informēt sabiedrību par kādu bīstamu parādību. Vienlaikus žurnālisti respektē policijas lūgumu izmeklēšanas interesēs nesniegt informāciju un neatklāt cietušo identitāti vai atsevišķas notikuma detaļas.

5. Bērniem un jauniešiem nevēlama informācija. Ziņas par pašnāvībām un aicinājumiem uz pašnāvībām, atkarību sekām, tiek sagatavotas ievērojot, ka tās var tikt uztvertas arī kā pamudinājums vai paraugs. Lai izvairītos no vēlēšanās atkārtot dažādus pārkāpumus, tādējādi gūstot ievērību, arī pārmērīga jauniešu noziegumu sensacionalizēšana un izcelšana medijos netiek atbalstīta.

6. Bērni un viņu tuvinieki. Publikācijas, kurās pieminēti bērni un kuras skar viņu tiesības un intereses, žurnālisti ar īpašu rūpību izturas arī pret citu avotu – bērnu vecāku, likumīgo pārstāvju, tuvinieku, draugu - identifikāciju. Runājot par notikumiem, kas saistīti ar bērniem, žurnālistu ētikas principi paredz nejaukties ģimenes konfliktos un izvairīties no informācijas par ģimenes konfliktiem publicēšanas tā, ka konflikta dalībnieki ir identificējami. Nav pieļaujama vardarbības popularizēšana.

7. Bērni un cilvēki, kuriem nepieciešama īpaša aizsardzība. Žurnālists izrāda īpašu cieņu, publicējot informāciju par bērniem un pieaugušajiem ar fiziskām vai psihiskām nepilnībām.

Mediju profesionāļu aptaujas rezultātu analīze

- Latvijas mediju profesionāļu aptauja notika 2012.gada februārī un martā.
- Aptaujas tips: brīvprātīga pašatļases interneta aptauja.
- Aptaujāti 100 mediju profesionāļi.
- Aptauja anonīma, iekļauti 11 pamatjautājumi.
- Anketa pilnā apjomā aplūkojama šeit:
<https://docs.google.com/spreadsheets/viewform?formkey=dFZVOHU4Wm9H WXIXMW1QUdItU3o4YkE6MQ>
- No 100 aptaujas dalībniekiem, dažādi mediji bija pārstāvēti šādā proporcijā:

Nacionālais dienas laikraksts	3	3%
Reģionālais laikraksts	21	21%
Laikraksta interneta portāls	4	4%
Žurnāls	10	10%
Radio ziņu programmu.	1	1%
Radio tematiskais raidījums	2	2%
TV ziņas	10	10%
TV tematiskais raidījums	4	4%
Interneta ziņu portāls	7	7%
Tematiskais portāls vai sadaļa	6	6%
Sociālais tīkls	4	4%
Cita atbilde	28	28%

Aptaujas jautājumi tika sastādīti, vadoties no citu valstu žurnālistu ētikas kodeksos apskatītajām normām, kas uzrādīja biežākās problēmas praksē, kā arī, vadoties no secinājumiem, kas radās, meklējot un analizējot profesionālās ētikas pārkāpumus Latvijas medijos. Anketā tika iekļauti divi atvērtie jautājumi: ***Kādas ar bērnu atspoguļojumu medijos saistītas profesionālās ētikas problēmas ir svarīgākās Jūsu ikdienas darbā?** un ***Kādas problēmsituācijas, kuras saistītas ar notikumiem vai tēmām par bērniem, ir nācies risināt, pašreizējā amatā esot? Kā tās tika atrisinātas?**

Apkopojot uz šiem jautājumiem sniegtās atbildes, nācās secināt, ka tās sasauca ar citiem jautājumiem, kas iekļauti anketā. Tāpēc, analizējot aptaujas rezultātus, mediju profesionāļu nosauktās problēmas daļēji sagrupētas pie citiem no jautājumiem – parādot tiešu saikni ar reālo praksi.

1.Vai uzskatāt, ka, pirms intervēt, filmēt vai fotografēt bērnu/s, jāsaņem viņa/u vecāku vai aizbildņu atļauja? (Iespējamās vairākas atbildes.)

Rezultāti:

(Respondenti var izvēlēties vairākas atbildes, tādēļ atbilžu summa var būt lielāka par 100%.)

Vienmēr.	22	22%
Ja tas iespējams, jo viņi ir tuvumā.	38	39%
Nē, ja informāciju vācu publiskā vidē un pasākumos.	51	52%
Nē, spēju pats/i izvērtēt bērna sniegto informāciju un tās sekas.	12	12%
Nē, jo neredzu iemeslu jautāt atļauju.	4	4%
Cita atbilde	42	43%

Atbildes norāda, ka žurnālisti, risinot šo problēmu, vairāk balstās uz likumu normām, ka publiskā vidē un pasākumos cilvēku drīkst uzrunāt un fotografēt. 39% respondentu uzskata, ka jārikojas atbilstoši situācijai un atļauja bērnu intervēšanai jāprasa, ja to var saņemt viegli un ātri. Taču, tā kā jautājums ir tieši par bērniem, daudzi respondenti nezinot, kāda varētu būt pareizā atbilde, izvēlējušies neitrālo: *Cita atbilde*. Savu izvēli, kāpēc atzīmējuši *Cita atbilde* pamatojuši tikai daži aptaujas dalībnieki:

Ja atļauja no vecāku puses netiek dota, bērnus intervēt, fotografēt nedrīkst. Ja blakus nav vecāku (jautājums gan, kādēļ nepilngadīgi bērni ir vieni paši publiskā pasākumā) un bērni ir gatavi atbildēt uz jautājumu, tad, manuprāt, ja vien tas nav nekas pretlikumīgs, bērni var iesaistīties.

Manuprāt, ir jānošķir vecums. Ja tas ir piecpadsmitgadīgs pusaudzis, iespējams, ka atļauja arī nav vajadzīga. Bet, intervējot un fotografējot mazākus bērnus, kas tiešām nespēj izvērtēt publikācijas sekas, atļauja vecākiem noteikti būtu jāprasa.

Ja tas iespējams, jo viņi (vecāki) ir tuvumā. Nē, ja informāciju vācu publiskā vidē un pasākumos. Tā dēvētos pozitīvos publiskos pasākumos parasti atļauju vecākiem neprasām, informējam skolotāju, treneri u.c. klātesošo atbildīgo pieaugušo.

Bet ar problēmām, kuras ietver šis jautājums, realitātē saskārušies vairāki aptaujas dalībnieki (atbildes no 4. un 11.jautājuma):

Saskaņojumi ar vecākiem sarežģī darbu, ja pats bērns ir atvērts un iesaistās.

Reģionālajā laikrakstā varbūt nav tik daudz problēmu - tajos rakstos, kas ir par skolu, pasākumiem, sasniegumiem, bērnus vienmēr iesaka skolotāji, vecāki, daudzi paši ir gatavi pastāstīt, labprāt atnes fotogrāfijas no konkursiem, pasākumiem vai braucieniem. Varbūt ar mazākiem bērniņiem, viņu fotografēšanu utt. Ir problēmas. Ir cilvēki, kuri kategoriski iebilst pret mazu bērniņu fotogrāfiju publicēšanu, varbūt ir mānticīgi vai ir bijusi slikta pieredze. Nupat mūsu avīzē uz pirmās lapas ir raksts par ģimeni, kuriem pirmajiem ir piedzimis bērniņš šogad mūsu reģionā. Visi priecīgi, smaidīgi un atsaucīgi, arī mazulītis kopā ar visiem bildē. Tas ļoti atkarīgs no cilvēkiem.

Slavenību bērnu foto - piemēram, tēvs ir piekritis, bet māte nē, un otrādi.

Sliktākais, ka ir mediji, kas par šīm lietām nedomā, tā vismaz izskatās. Bet vispār tā ir reportāžas veidotāju/redaktoru sirdsapziņas un atbildības lieta. Neuzskatu arī, ka pilnīgi visās situācijās vajag vecāku atļauju.

Pārrunāt ar vecākiem to, cik ētiski ir fotografēt viņus kopā ar atvasītēm publiskā pasākumā.

Vecāku liegums filmēt. Atrisināju nefilmējot.

Meitene teica, ka nevēlas tikt fotografēta un es to respektēju.

Ja bērnam nav klāt vecāku, tad atļauja jāsaņem no audzinātāja, auklītes vai citas personas, kuras uzraudzībā atrodas bērns.

2. Kā rīkojaties, ja nepilngadīgie paši vēlas pieteikt tēmu kādai publikācijai vai sižetam, kaut ko pavēstīt plašākai publikai? Piemēram, lūdz ierasties skolā vai pie kāda mājās?

Rezultāti:

Ja tēma noderīga, to izmantoju.	34	34%
Ja tēma noderīga, iesaistu vecākus/citus pieaugušos.	7	7%
Šādus piedāvājumus neizskatu.	7	7%
Cita atbilde	52	52%

Atbildes uz šo jautājumu norāda, ka vairākumā gadījumu žurnālisti nezina vai nezina, kā rīkoties. Lielākā daļa izvēlējušies neitrālās atbildes: *Cita atbilde* vai *Ja tēma noderīga, to izmantoju*. Turklāt, kas domāts ar *Cita atbilde*, neviens nav atšifrējis. Tas nozīmē, ka lēmumu ietekmē situācija, nevis profesionāls princips un skaidri kritēriji. Žurnālisti (34%) atzīst, ka gatavi izmantot bērnu sniegtās idejas, ja tās atbilst medija formātam vai citām ar satura veidošanu saistītām vajadzībām. Atbildes liecina, ka bērnu idejas medijiem netiek piedāvātas regulāri, līdz ar to, iespējams, nav izveidojušies prakses ietekmēti profesionālās uzvedības modeļi.

3. Kā vajadzētu rīkoties, ja publiskā vidē, pamanījuši žurnālistus, bērni vēlas izrādīties, lai iekļūtu sižetā vai tiktu pieminēti publikācijā?

Rezultāti:

Ignorēt.	26	26%
Izmantot, ja noder materiālam.	49	49%
Vienmēr iekļaut, jo bērnu runātais un/vai darbošanās "atdzīvina" materiālu.	3	3%
Cita atbilde	22	22%

Atbildes uz šo jautājumiem, līdzīgi kā iepriekšējā jautājumā, norāda, ka vairākumā gadījumu žurnālisti izmantotu iespēju iekļaut bērnus publikācijā pēc viņu pašu iniciatīvas. Ja bērni paši izrāda iniciatīvu, žurnālisti savā darbā saredz *zaļo gaismu*, it kā pēkšņi *aizmiršot* par atļaujas prasīšanu vecākiem. Lēmuma pieņemšanu ietekmē žurnālista darbā vienmēr aktuālā nepieciešamība iegūt informāciju. Noformulējot vadlīnijās skaidru atbildi, kā rīkoties ētiski, iespējams, šādas situācijas tiktu atrisinātas veiksmīgi – gan žurnālisti iegūtu būtisku informāciju, gan netiku aizskartas bērnu tiesības.

Daļa aptaujas respondentu uz šo jautājumu izvēlējušies neitrālo: *Cita atbilde.*

Lūk daži šīs atbildes skaidrojumi.

Konkrētais gadījums jāvērtē tieši tāpat kā, ja kādus bērnus fotografē, bet kādi bildē neiekļūst.

Var izmantot, ja nav nekas neētisks.

Cik iespējams, izvairīties.

Jau pētījuma sākumā pēc tam, kad žurnālistiem tika izsūtītas aptaujas anketas par ētikas jautājumiem, kas skar bērnu tiesības, mediju redakcijās raisījās diskusijas. Piemēram, kāda medija pārstāvji, atrakstīja: „Paldies par šo anketu un par rosinājumu domāt un diskutēt par šiem ētikas jautājumiem! Mēs redakcijā šajā sakarā noorganizējam „mācību stundu” – kopīgi diskutējam par „bērnu tēmu” atspoguļojumu avīzē.” Visticamāk, tieši biežas diskusijas profesionāļu vidū, kuru laikā varētu tikt vēlreiz un vēlreiz izskatītas šajā projektā tapušās vadlīnijas, nostiprinātu atmiņā atslēgas vārdus, kad par informācijas iegūšanu un izplatīšanu jāpiedomā īpaši.

4. + 11. Kādas problēmsituācijas, kuras saistītas ar notikumiem vai tēmām par bērniem, ir nācies risināt, pašreizējā amatā esot? Kā tās tika atrisinātas? + Kādas ar bērnu atspoguļojumu medijos saistītas profesionālās ētikas problēmas ir svarīgākās Jūsu ikdienas darbā?

Tā kā lielākā daļa atbilžu uz šo jautājumu, sasaucās ar citos jautājumos ietvertajām problēmām, tās parādītas citu jautājumu atbilžu izvērtējumos. Šeit pievienotas atbildes, kas skar divas vispārīgas tēmas: pirmkārt, mediju un žurnālistu atbildība; otrkārt, bērnu tiesības palikt neidentificētiem dažādās jutīgās situācijās.

Jautājumos, kas saistīti ar bērniem, nomērām vairākkārt. Taču pārsteidz, ka, cenšoties aizsargāt bērna intereses, pamanām, ka citiem medijiem tas ir vienaldzīgi. Ja mēs aizsedzam iespējamās noziedznieces - medmāsas attēlu, tad citi mediji to parāda.

Patiešām ir vajadzīgas kaut kādas kopīgas ētikas vadlīnijas, un to trūkums ir jūtams, citādi mediju konkurences apstākļos viens medijs uzskata, ka var atļauties vairāk, cits savukārt, apelējot pie sev vien zināmām ētikas normām, to neatļaujas. Rezultātā profesionālās ētikas vadlīniju neesamība ļauj veidoties negodīgai konkurencei, tādējādi kropļojot mediju tirgu.

Pārstāvu lauciņu, kur nekas jūtīgs netiek skarts. Baida tas, ka šodienas materiālā situācija ir tik saspīlēta, ka daudzi vecāki tikai gaida iespēju, lai varētu sākt tiesāties un saņemt naudu par kādu pārkāpumu no medija puses.

Nepatīkami satrauc nepamatoti saasināta no Rietumiem aizgūta uztvere par bērnu "eksploatāciju" medijos, kaut vai, piemēram, "operas plakāta/pinokio" lieta.

Aktualitāte, nav laika gaidīt informācijas apstiprinājumu, viss jau publicēts un tad iestājas sekas.

Svarīgākais, cik daudz drīkst atklāt par pašu bērnu informāciju, lai tas nekaitētu viņam, bet, lai varētu sagatavot pietiekami interesantu publikāciju. Savā darba neizmantoju un nekad nerakstu īstos vārdus, bieži arī vieta netiek minēta, īpaši, ja tas ir pagasts, tomēr to nevar pilnībā izslēgt.

Veidojot rakstu par pašvaldības mūzikas skolu, kurā pēc domes deputāta sievas iesnieguma gribēja atlaist skolas direktoru, jo mātei nebija patīcis, kā mūzikas skolā izturas pret viņas bērniem (nepilngadīgiem). Bija skandāls, bet direktori tomēr no darba neatlaida. Avīze saņēma pārmetumus par to, ka atļāvās publiskot sievietes vārdu, uzvārdu un pieminēt, ka runa ir par viņas bērniem (nenosaucot vārdā). Sieviete vērsās pēc tam tiesībsargājošās instancēs, bet izskatot sūdzību avīzei pārmetumi netika izteikti.

Slavenību intīmi izteikumi par saviem bērniem, pārdomāju, kā tie varētu ietekmēt bērnus, lai gan saturam tie ir ļoti noderīgi, vilinoši. Otra problēma: kompromitētu amatpersonu bērni. Risinājums: viss iespējamais ir publicēts.

Tādu situāciju ir bijis daudz. Pirmajā vietā bērna intereses, rēķinoties ar to, ka notikums ātri aizmirsīsies, bet bērnam jādzīvo tālāk.

Kā redzams, visbiežāk problēmas mediju profesionāliem rada tieši jautājums – konkrētajā situācijā ir ētiski identificēt bērnu un viņa tuviniekus, vai nav.

5. Vai drīkst intervēt, fotografēt vai filmēt bērnus, kuri bijuši noziegumu liecinieki?

Rezultāti:

Jā, drīkst, jo liecinieku teiktais ir svarīgs. Arī bērni var stāstīt par redzēto.	6	6%
Jā, drīkst, bet nepilngadīgajiem jāizklāj seja, jo noziedznieki vēlāk var viņus atrast un atriebties.	24	24%
Nē, nedrīkst, vajadzētu izmantot pilngadīgos lieciniekus, jo bērni neapzinās teiktā sekas.	28	28%
Nē, nedrīkst nekādos apstākļos.	22	22%
Cita atbilde	20	20%

Vērtējot atbildes uz šo jautājumu, redzams, ka vārds *noziegums*, kombinācijā ar vārdu *bērni*, žurnālistos rada satraukumu. Tikai 6 atbildējuši, ka bērnus drīkst intervēt. Bet redzot, cik līdzīgā skaitā aptaujas dalībnieki atzīmējuši citus atbilžu variantus, skaidrs, ka valda neziņa – ka rīkoties būtu ētiski. 24% respondentu piekrīt, ka bērna identificēšana nav nepieciešama, jo svarīgāk ir izklāstīt notikuma apstākļus, savukārt 28% šaubās, vai vispār nepieciešams, gatavojot publikāciju, izmantot bērnu nozieguma liecinieku sniegto informāciju, bet 22% uzskata, ka informācijas vākšana nav pieļaujama. Tas varētu būt saistīts ar uzskatu, ka liecinieka vairākkārtēja iztaujāšana bērnam var būt apgrūtināša un radīt ilgstošas psiholoģiskas sekas. Skaidrojot savu nostāju, vairāki respondenti uzsver jau iepriekš minētos būtiskos apstākļus: bērna vecumu, bērna sniegtās informācijas svarīgumu, piesardzību bērna attēla izmantošanai publikācijā. Tomēr arī šie apsvērumi parāda vienotas nostājas esamības trūkumu, lēmuma pieņemšanu atstājot situācijas un apstākļu ziņā.

Atbildes, izvēloties variantu: *Cita atbilde*

Intervēt drīkst, bet fotografēt vai filmēt demonstrēšanas nolūkos - nē.

Tas ir atkarīgs no tā, cik vecs ir bērns. Ja viņš/viņa ir pusaudža vecumā, tad varētu intervēt, bet aizklājot seju vai nodrošinot anonimitāti. Ja bērns ir jaunāks, tad jāvērtē pēc situācijas un nozieguma smaguma. Ja bērns ir vienīgais liecinieks un viņa liecība ir ļoti būtiska situācijas atspoguļošanā, tad apsvērtu interviju rūpīgi sargājot anonimitāti.

Drīkst. Publiski rādīt atklātas sejas gan nevajadzētu, dažādu apsvērumu pēc. Neesmu psihologu piekritējs, taču smagos gadījumos varbūt būtu nepieciešama arī viņa klātbūtne.

Tas varētu apdraudēt bērnu. Drīzāk nē, varbūt izņēmuma gadījumos izmantot liecību bez balss un sejas.

Ir bijis jautājums, vai pēc negadījuma fotogrāfijā rādīt bērna seju vai labāk ne.

Lēmums iegūt informāciju parasti ir jāpieņem ātri, tāpēc labi, ja žurnālistam ir iekšēja skaidrība, kurš aspekts konkrētajā situācijā ir prioritāte: sabiedrības informētība, medija popularitātes veicināšana, sevis kā informācijas sniedzēja demonstrēšana vai traģēdijā iesaistīto bērnu pasargāšana no traumatiskām situācijām, kuras mediju pārstāvji var radīt ar savu rīcību.

Ja žurnālists nav sagatavots šādu lēmumu pieņemšanai, proti – nav piedalījies diskusijās par šo tēmu, nav pētījis ētikas pamatnostādnes, nav noformulējis savu viedokli, pastāv risks, ka viņa pieņemtajam lēmumam būs neprognozējamās sekas. Jo, nonākot stresa situācijā, kas rodas, satiekot traģēdijā cietušos (īpaši – bērnus vai vecākus, kuri zaudējuši bērnus), žurnālista zemapziņa spontāni rada emocijas, kuras vada viņa rīcību. Ja šajā brīdī žurnālistam nav skaidru nostādņu, kuras apdomāt, pielāgojot konkrētajai situācijai, lēmums, kuru viņš pieņem, ir tikai emociju vadīts, tāpat – neprognozējams. Žurnālistam pašam pēc kāda laika, kad emocijas rimušas, par to var rasties sirdsapziņas pārmetumi. Bet var būt arī situācijas, kad viņš par savu profesionālo darbību tiek iesūdzēts tiesā. Tāpēc ētikas pamatnostādņu, ja tās skar bērnu tiesības, izprašana ir arī pašu žurnālistu interesēs.

6. Vai uzskatāt, ka, gatavojot publikāciju vai sižetu par vecāku nodarījumiem bērnam/iem, fotogrāfijā vai sižetā jābūt redzamiem konkrētajiem cilvēkiem?

Rezultāti:

Jābūt redzamiem, citādi publikācijai vai sižetam nav ticamības.	7	7%
Jābūt redzamiem konkrētajiem cilvēkiem, bet sejas jāaizsedz.	19	19%
Nav vajadzības rādīt konkrētos cilvēkus, svarīga ir tikai tēma un notikuma sižets.	44	44%
Cita atbilde	30	30%

Žurnālisti realitātē nereti saskaras ar problēmām, kuras ietvertas šajā jautājumā. Visvairāk izvēlēta atbilde (44%) liecina, ka mediju darbinieki labi apzinās, ka minētajā situācijā tās dalībnieku identitāšu publiskošana var radīt smagas sekas. Salīdzinoši daudzi respondenti aizpildījuši ailīti *Cita atbilde*.

Atkarīgs no situācijas. Ja publikācija vārētu vēl vairāk kaitēt bērnam, tad labāk nē.

Sitējam jāparādās.

Bērnus nedrīkst rādīt nekādā gadījumā.

Atkarīgs no apstākļiem, ko un kā filmē, kādos apstākļos. bez tiesas nevar atzīt par vainīgu, utt, utml. ir jānosaka konkrēti - kad var un kad nevar. Esmu pret, ka nevar nekādos apstākļos!

Nē, nekādā gadījumā, jo īsto personību atklāšana cietušajam bērnam var nodarīt vēl lielāku kaitējumu. Kaut vai aizklājot vecāku un bērnu sejas, šo cilvēku paziņas viņus varētu atpazīt un tas cietušajiem bērniem varētu nest vēl tālākas sekas nākotnē. Sižetā jāiekļauj ar notikumiem nesaistītas personas, proti, jārekonstruē notikušais.

Ja svarīgs ir pats fakts, tad 3.variants, ja bērna teiktais var dot būtisku pienesumu materiālam, tad 2.variants.

Drīkst, bet jābūt nosacījumiem, kas to regulē.sensāciju nedrīkst būvēt uz bērniem, bet informēt var un vajag, tas ir sabiedrības interesēs.

Nefotografēt / nefilmēt Glābējsilītes bērnus. Risinājums - bilde, kurā nekādā gadījumā nav redzama bērna seja.

Kaut arī lielākā daļa atzīmējuši atbildi, ka svarīga ir tikai tēma, par kuru raksta žurnālists, iesaistīto vārdi nav jāmin, tomēr, analizējot ētikas pārkāpumus Latvijas medijos, nācās secināt, ka žurnālisti parāda citas detaļas, pēc kurām notikumā iesaistītie tik un tā ir identificējami. Tāpēc vadlīnijās būtu jāiekļauj precīzus formulējumus, pēc kuriem žurnālistiem vadīties, lai bērnu identificēšana patiešām nenotiktu.

Atbildēs bija minētas arī pārdomas par problēmsituācijām, ar kurām žurnālistiem nācies saskarties, domājot, ko publicēt, ja bērnu intereses pārkāpuši vecāki (atbildes no 4. un 11.jautājuma).

Manuprāt, ir nenormāli, ja psiholoģe Aina Poiša vada LNT raidījumu "Tautas balss" un neievēro nevienu no tiem nosacījumiem, kas normālam cilvēkam ir skaidrs - TV sižetā nedrīkst rādīt vardarbībā cietušu bērnu.

Kāda policiste vēlējās aizbildnībā iegūt meitenīti no ģimenes, kuras divi bērni jau bija aizbildnībā policistes mammai. Sarežģīts gadījums, izskanēja arī plašāk, mums bija grūtāk, jo novads ir mūsu avīzes "paspārņē". Risinājums - maksimāli tika nomainīti vārdi, bērni maksimāli netika pieminēti, ģimene tika aprakstīta tik, lai varētu izskaidrot, par ko ir strīds.

Ik pa laikam vecāki mūsu portālā ievieto video, kuros redzami bērni ar atkailinātiem dzimumorgāniem. Lai arī vecāki neko sliktu nav domājuši, tomēr video ētisku apsvērumu dēļ dzēšam un video ievietotājam nosūtām ziņu ar paskaidrojumu par mūsu rīcību.

Kā neaizskart arī bērna tuviniekus, kuri, lai kāda arī būtu situācija, visbiežāk rīkojas tā, lai bērnam būtu labi.

Vairākkārt ir nācies saskarties ar to, ka bērni ir apvainojušies un arī reāli cietuši to publikāciju dēļ, kurās negatīvā formā atklāti viņu vecāki – ir bijuši vairāki gadījumi, kad pārkāpjam principus un pat gadījumos, ka noziedzīgas personas vārds nav

slēpjams, neesam to publicējuši, domājot par bērnu interesēm, piemēram, nesaucām vārdā notiesāto septiņu bērnu tēvu, ko notiesāja par ekshibicionismu.

7. Vai uzskatāt, ka intervējot/fotografējot/filmējot bērnus bērnudārzā vai skolā, pietiek ar pedagoga atļauju?

Rezultāti:

Uzskatu, ka pietiek.	21 21%
Uzskatu, ka jāinformē arī bērnu vecāki.	14 14%
Lēmumu - informēt vecākus - jāpieņem, vadoties no tēmas.	41 41%
Vecākiem, neatkarīgi no pedagoga lēmuma, vienmēr jādod atļauja intervēt/fotografēt/filmēt savu bērnu.	9 9%
Cita atbilde	15 15%

Šķiet, ka ar šo situāciju (no jautājumos ietvertajām) žurnālisti realitātē saskaras bieži (tālāk atbildes no 4. un 11. jautājuma). Parasti atrisinot situāciju ar atļaujas prasīšanu pēc saviem ieskatiem un pēc situācijas, kaut arī Lielbritānijas žurnālistu ētikas kodeksā ietverts pat formulējums, ka:

*Jauniem cilvēkiem būtu jābūt tiesīgiem pavadīt laiku skolā bez mediju iejaukšanās.

*Skolēniem nevajadzētu tuvoties vai fotografēt tos skolas laikā, bez skolas atļaujas.

No pāris vecāku puses ir saņemts atteikums fotografēt bērnus bērnudārzā, kopbildē, kad tur mecenāts dāvina atstarojošās vestes bērnudārzam. Izeja no situācijas atrasta, nofotografējot pasniegšanas mirkli priekšplānā un aizmugurē gaviļejošus bērnus ar vestēm mugurā un rokām gaisā, tā ka, viņu sejas nav redzamas.

Reiz bija nepieciešamība intervēt skolēnus skolā, bet nevarējām to darīt, jo nebija vecāku atļaujas. Palikām bez intervijām.

Bērnu drošība no skolas līdz mājām. Saruna ar pusaudžiem tika saskaņota ar skolas vadību un klases audzinātāju. Jaunieši atbildēja par to cik droši jūtas uz ielas un kā rīkojas, lai sevi pasargātu.

Pieaugušie (skolas direktors) pārmetuši bērniem (skolēniem 15-16 gadus veci), ka viņi pārspīlējuši problēmu un viņiem nav bijis tiesību par konkrēto problēmu runāt ar žurnālistiem.

Bieži vien tās ir situācijas, kad jāizlemj, vai attiecīgā bērna intervēšanai nepieciešama arī vecāku atļauja. Visbiežāk, veidojot stāstus, kas skar izglītības sistēmu vai skolas, atļauju prasu skolotājiem.

Tas, ka, lai intervētu bērnu skolā - kaut vai par to vai gaida vasaras brīvlaiku - ir jāsaņem vecāku atļauja.

8. Vai uzskatāt, ka intervējot/fotografējot/filmējot bērnus bērnudārzā, skolā vai publiskā pasākumā, viņiem var uzdot jautājumus par viņu ģimeni, mantisko stāvokli, dzīves apstākļiem? (Iespējamās vairākas atbildes.)

Rezultāti:

(Respondenti var izvēlēties vairākas atbildes, tādēļ atbilžu summa var būt lielāka par 100%).

Jā, var jautāt par visiem šiem aspektiem, ja tie atbilst materiāla tēmai.	3	3%
Uzskatu, ka par ģimeni jautāt drīkst, bet par mantisko stāvokli un dzīves apstākļiem - nedrīkst.	10	11%
Jā, jautāt drīkst par visiem šiem aspektiem, ja bērnu vecāki ir informēti par to, kas tiks publiskots.	21	23%
Uzskatu, ka jautāt drīkst, bet, veidojot materiālu, jāizvērtē atbildes.	47	51%
Nē, uzskatu, ka nedrīkst skart nevienu no šiem aspektiem.	24	26%
Cita atbilde	37	40%

Atbildes liecina, ka Lielbritānijas žurnālistu ētikas kodeksā ietvertu normu, ka nevajadzētu intervēt vai fotografēt bērnu, kas jaunāks par 16 gadiem, saistībā ar par bērna labklājību vai tematiem par citu, klāt neesošu bērnu, bez bērnu vecāku, vai par bērnu atbildīgo atļaujas, Latvijas žurnālisti gatavi pārkāpt (47 no 100 aptaujātajiem), savā ziņā atstājot, ko darīt ar atbildēm.

Pirmais komentārs no šiem, kas ierakstīti ailītē *Cita atbilde*, lieliski parāda iespējamo pārpratumu virkni, kas var rasties, ja žurnālists publiskotu informāciju, kuru ieguvis no bērna, bet nav pārbaudījis, uzdodot jautājumus vecākiem.

Bērna viedokli par šādām lietām varētu jautāt kā papildinājumu vecāku atbildēm. Intervējot ģimeni, pajautāt, ko par to domā bērns. Viedokļi 7 un 12 gados par ģimenes stāvokli var ļoti atšķirties. Mans bērns bērnudārzā piecu gadu vecumā bija pateicis audzinātājām, ka viņam labāk patīk dzīvot pie omītes, nevis mājās, jo mājās nav, ko ēst. Kad audzinātājas pajautāja, kā tas ir, ka nav, ko ēst? Ledusskapī neesot bijis desas! Tagad, 10 gadu vecumā, viņš, protams, par ēdienu uzskata arī visu pārējo, kas atrodams ledusskapī un virtuvē.

Uzskatu, ka par ģimeni jautāt drīkst, bet par mantisko stāvokli un dzīves apstākļiem – nedrīkst. Par ģimeni - pēc izjūtas. Piemēram, vai ir brālis/māsa-ok. Bet, piemēram, par ģimenes problēmām, - ne.

Jā, var jautāt par visiem šiem aspektiem, ja tie atbilst materiāla tēmai. Uzskatu, ka jautāt drīkst, bet, veidojot materiālu, jāizvērtē atbildes.

Jā, var jautāt par visiem šiem aspektiem, ja tie atbilst materiāla tēmai.

Nevaru viennozīmīgi atbildēt, domāju, bērnudārzā var, ar skolniekiem uzmanīgāk, jo var sekot apcelšana.

Atkarīgs no situācijas. Piemēram, intervējot ielu bērnus, esmu jautājusi par dzīves apstākļiem utt. Bet vienmēr esmu izvērtējusi, ko un kā publicēt.

9. Vai vecākiem drīkst jautāt par konkrētām bērna/u slimībām un problēmām, par kurām pēc publikācijas vai sižeta uzzinās apkārtējie. (Iespējamās vairākas atbildes.)

Rezultāti:

(Respondenti var izvēlēties vairākas atbildes, tādēļ atbilžu summa var būt lielāka par 100%.)

Jā, vaicāt drīkst. Ja vecāki ir ar mieru stāstīt, tā ir viņu atbildība.	40	43%
Vaicāt drīkst, ja tas var palīdzēt citiem problēmu vai slimību laikus pamanīt.	34	37%
Vaicāt drīkst, ja tas var palīdzēt citiem slimību pareizi ārstēt.	29	32%
Vaicāt un publicēt drīkst, bet svarīgi neminēt bērna uzvārdu.	41	45%
Vaicāt nedrīkst, jo vecāku sniegtās atbildes var kaitēt bērnam.	6	7%
Cita atbilde	39	42%

Atbildes liecina, ka šis ir ļoti jutīgs jautājums un domas par to, kā rīkoties būtu ētiski, dalās. Visvairāk aptaujāto izvēlas atbildi, ka drīkst vaicāt un publicēt uzzināto, vien neminot bērna uzvārdu. Protams, šāds risinājums der, lai caur patiesu stāstu palīdzētu kādu slimību atpazīt citiem. Šajos gadījumos arī ētikas vadlīnijām jāsniedz skaidra atbilde. Taču gadījumos, kad vecāki lūdz palīdzību savam bērnam, šāda anonimitāte nav iespējama. Iespējams, jautājumi, kas saistīti ar ziedojumu lūgšanu, jānoformulē kā izņēmuma situācijas.

Meidju profesionāļu atbildes liecina, ka ar šādām situācijām, kad vecāki stāsta par bērnu slimībām vai citām problēmām, žurnālisti saskaras visai bieži. Par to liecina komentāri, kas ierakstīti ailītē *Cita atbilde*.

Vaicāt drīkst, ja tas var palīdzēt citiem problēmu vai slimību laikus pamanīt. Vaicāt drīkst, ja tas var palīdzēt citiem slimību pareizi ārstēt. Vaicāt un publicēt drīkst, bet svarīgi neminēt bērna uzvārdu. Patiesībā jautājuma uzstādījums nedaudz aplams - vaicāt drīkst vienmēr un visu, svarīgi, ko no atbildēm un kā publicēt vai nepublicēt. Materiāla atlase svarīga.

Vajadzētu vecāku piekrišanu, ko un kā un kāpēc jautā. Lauzta kāja nav tas pats, kas garīga slimība, kaut arī likuma izpratnē ir - tādēļ aprakstīt to nav iespējams, jāvērtē. Tikpat labi arī var rādīt ar garīgām slimībām, atkarīgs no konteksta, būtu jādefinē augstā līmenī, ko var ko ne. Aizskarošu nevar, informatīvu var, un tādā garā.

Vaicāt drīkst, ja tas var palīdzēt citiem problēmu vai slimību laikus pamanīt. Vaicāt drīkst, ja tas var palīdzēt citiem slimību pareizi ārstēt., Vaicāt un publicēt drīkst, bet svarīgi neminēt bērna uzvārdu. Arī šajā gadījumā jāargā bērna anonimitāte.

Bijušas arī konkrētas problēmsituācijas, ar kurām žurnālistiem nācies saskarties, domājot, ko publicēt, ja bērnu intereses nākotnē tomēr varētu būt aizskartas, jo informāciju, kas tiek publicēta tagad, internetā būs atrodama daudzus gadus (atbildes no 4. un 11.jautājuma).

Diezgan slideni ir rakstīt par trūcīgām ģimenēm, speciālajām internātskolām. Īpaši reģionālā medijā, kad cits citam tik tuvu, - vai saukt uzvārdus un vārdus apmeklētām, palīdzību saņēmušām ģimenēm un viņu bērniem, kā ar garīgi slimu bērnu aprakstīšanu fotografēšanu? Šie aspekti vienmēr rūpīgi jāapsver.

Kā atspoguļot ģimenes, kurās aug bērni ar īpašām vajadzībām.

Veidoju sižetu par bērniem ar speciālām vajadzībām, šī nebija problēma, ko var atrisināt ātri, sižets vairāk bija sabiedrību izglītojošs.

Vecāki visai bieži meklē sociālo palīdzību un atbalstu, iesaistot bērnus, uzskaitot viņu fiziskās un garīgas veselības problēmas; Vienmēr divdomīgas šai ziņā šķiet labdarības akcijas – ļoti, ļoti slidens temats, kur katru fotogrāfiju un stāstu izvērtējam, lai neparādītos kādas pazīmes par diskrimināciju; lai nebūtu pamats rādīt ar pirkstu citiem bērniem; riebjas nosaukums "speciālās skolas", par tām rakstot, kropļojam patiesību, izmetot no nosaukuma vārdu "skolas".

10. Vai, gatavojot materiālu par kādu Latvijas mazākuma tautību vai reliģisko kopieni, drīkst intervēt/fotografēt/filmēt bērnus? (Iespējamās vairākas atbildes.)

Rezultāti:

Jā, ja viņi ir ar mieru stāstīt.	16	16%
Jā, drīkst, ja tas palīdz atspoguļot tēmu.	19	19%
Jā, drīkst, bet tikai, ja vecāki devuši atļauju intervēt bērnu/s.	44	44%
Nē, nedrīkst.	7	7%
Cita atbilde	14	14%

Atbildes liecina, ka žurnālisti labprāt uzskatītu, ka visa atbildība jāuzņemas bērnu vecākiem. Kaut arī mazākuma grupu interešu ievērošana ir joma, kurā ētikas vadlīnijas žurnālistiem eksistē, tomēr zināšanu par ētikas normām šajā jautājumā nav. Latvijas Cilvēktiesību centrs izdevis materiālu žurnālistiem un žurnālistikas studentiem: „Mediji un daudzveidība”, kurā vadlīnijas iekļautas. Piemēram: „Padomājiet, kā jūs apzīmējat intervēto personu. Dažkārt cilvēka piederība, piemēram, seksuālā orientācija vai etniskā piederība, neattiecas uz stāstu, bet tas tiek izmantots kā identifikācijas līdzeklis”; „Vācot informāciju, žurnālistam jāpadomā, vai pašam nepiemīt aizspriedumi vai stereotipi par šo grupu. Protams, žurnālistam ir savs viedoklis, bet viens no žurnālista uzdevumiem ir izvērtēt sabiedrībā pastāvošos uzstādījumus un stereotipus. Censties ziņot bez aizspriedumiem.”

Šķiet, ka ar šo situāciju no jautājumos ietvertajām žurnālisti saskaras bieži. Par to liecina komentāri, kas ierakstīti ailītē *Cita atbilde*.

Atkal nevaru viennozīmīgi pateikt, publiskā pasākumā drīkst, protams, ja tā ir kāda specifiska reliģiska kopiena, tad jāizvērtē.

Atkarīgs no tēmas. Ja tas nepazemos bērnu un neradīs problēmas saskarsmē ar citiem bērniem, tad drīkst.

Drīkst, bet jābūt nosacījumiem, kas to regulē. sensāciju nedrīkst būvēt uz bērniem, bet informēt var un vajag, tas ir sabiedrības interesēs.

Secinājumi:

- **Aptaujas dalībniekiem (turpmāk tekstā – Dalībniekiem) ir izpratne, ka bērna identificēšana daudzās situācijās ir nepieļaujama.**
- **Dalībniekiem nav skaidrs, kurās tieši situācijās parādīt bērnu un viņa vecākus, kā arī tuviniekus tā, ka viņi ir identificējami, ir ētiski, kurās - nav.**
- **Dalībniekiem ir izpratne, ka bērnus kā nozieguma upurus vai aculieciniekus jāintervē, ievērojot vislielāko piesardzību.**
- **Dalībniekiem nav skaidri žurnālista ētikas principi, veidojot materiālus par ģimenes problēmām.**
- **Respondenti informāciju, kuru ieguvuši no bērniem vai par bērniem, vispirms izvērtē no noderīguma viedokļa publikācijai, tikai pēc tam domā par bērna interešu aizsardzību.**
- **Dalībniekiem šķiet apgrūtināti katru reizi, vācot informāciju no bērniem un par bērniem, vairāt atļauju intervēt, fotografēt vai filmēt bērnus viņu vecākiem un aizbildņiem.**
- **Dalībnieki neizskata, ka izglītības iestādē pavadīto laiku bērniem ir tiesības pavadīt, netiekot intervētiem.**
- **Dalībnieki izjūt spiedienu no konkurentiem – publicēt materiālu pēc iespējās ātrāk, lai konkurentus apsteigtu. Aptaujas dalībnieki nejūtas pārliecināti, ka, ievērojot ētikas normas, bērnu intereses tiks pasargātas, jo nevērtē augstu kolēģu ētiskumu un uzskata, ka konkurantu lēmums rīkoties profesionāli neētiski un publicēt sensitīvu vai kāda bērna intereses skarošu informāciju nozīmē atļauju arī citiem rīkoties pēc šī paša principa.**
- **Dalībnieki jūtas nedroši, ja no ētiskuma viedokļa jāizvērtē situācija, kas saistīta ar bērniem ar īpašām vajadzībām un trūcīgiem bērniem, kuru dzīvi viņi gatavojas atspoguļot.**
- **Dalībniekiem nav skaidrs, kā būtu jārikojas, intervējot un atspoguļojot kādai mazākuma grupai piederīgu bērnu domas.**

Piemēri, kas norāda uz žurnālistiem īpaši izstrādātu ētikas vadlīniju „Kā medijos runāt ar un par bērniem” nepieciešamību Latvijā

1. Atspoguļojot notikumus, kuros iesaistīti skandalozu slavu ieguvušas personas bērni, žurnālisti un redaktori par primāro uzskatījuši sabiedrības izklaidēšanu, nevis bērnu tiesības un intereses. Nav izmantota iespēja aicināt sabiedrību uz diskusiju.

Spilgtākais pēdējā laikā plašākai publikai zināmais piemērs, kas saistīts ar žurnālistu ētikas pārkāpumiem, medijos runājot par bērniem, ir Kombuļu Ineses (īstajā vārdā dēvēta gan kā Inese Saulīte, gan kā Inese Cibuļska) rīcības un teiktā atspoguļojums saistībā ar to, ko pieredzējuši abi viņas mazie bērni. Kombuļu Inese nemēdz slēpt savas privātās dzīves nianšes. No likumu viedokļa raugoties, žurnālisti informāciju par bērniem vismaz ieguvuši korekti – no mātes, kura to sniegusi labprātīgi. Ētikas pārkāpumi attiecas uz lēmumiem publicēt Ineses teikto un viņas redakcijām dotās fotogrāfijas. Skaļākais skandāls saistīts ar mazākā bērna klātbūtni koncertā bārā *Maska*¹. Citāts: „*Māksliniece, redzot Kiopa perversijas, kritusi izmisumā un visiem spēkiem mēģinājusi turēties viņam pretī, jo sapratusi, ka Kiopa uznāciens var traumēt gan skatītājus, kuru vidū bijuši arī bērni, jo koncerts notika pēcpusdienā, gan šādas perversijas viņai kā saderinātai sievietei nūdien nepieder. Taču Kiops nav bijis valdāms. „Viņš pliks līda man starp kājām un uz skatuves grābstījās sev gar olām. Kiopam līdzī bija divi džeki, pie kuriem viņš līda bučoties! Sapratu, ka Kiops nav kontrolējams, un kritu izmisumā - zālē sēdēja nopietni cilvēki, bet uz skatuves plosījās debils puspliku džeku bars, neļaujot man uzstāties. Situācija bija izgājusi ārpus jebkādiem rāmjiem,” stāsta dziedātāja.*”

---

¹Delfi Izklaide (2012), Sadzēries Kiops nozog Kombuļu Ineses šovu, <http://izklaide.delfi.lv/popmuzika/melomanija/sadzeries-kiops-nozog-kombulu-ineses-sovu.d?id=42748046>, skat.20.11.2012.

Attēls nr.1. Ekrānšāviņš no video par minēto pasākumu.

Ja žurnālists necentrētos uz skandāla atspoguļošanu, bet censtos analizēt notikušo, pēc šīs informācijas iegūšanas varētu veidot publikāciju sēriju, kas, iespējams, gūtu plašu rezonansi sabiedrībā. Tēmas diskusijai – kā pieļauta situācija, ka bārā, kur notiek alkohola lietošana un seksuāla rakstura huligānisms, atrodas bērni; kā iespējams, ka neviens no klātesošajiem, vērojot notikušo un redzot bērnus, nav izsaucis policiju; kāpēc pie atbildības nav saukti bāra īpašnieki un koncerta rīkotāji, kā arī citi vecāki, kas atveduši bērnus uz šo pasākumu. Žurnālistam bija iespējas izvērst diskusiju par šo notikumu, nepārkāpjot ētikas normas - nesaucot vārdā ne iesaistītos bērnus, ne viņu vecākus. Kā rīkojās žurnālisti? Citāts no vēlāk publicēta raksta² turpat *Delfi.lv* „Pēdējo reizi Ineses vārds publiski skaļi izskanēja oktobrī pēc uzstāšanās Rīgas klubā *Maska*, kur viņas koncertu un nelūgtā *Sanda Kiopa* ālēšanas klātienē vēroja arī viņas mazais dēliņš *Gabriels*, par ko dziedātājam [vēlāk bija jāsniedz paskaidrojumi bārintiesai.](#)”

Šis raksts pavēsta, ka dziedātāja kopā ar bērniem atrodas krīzes centrā. Pēc visa, kas ar šo sievieti un bērniem noticis, tas, iespējams, ir labākais risinājums. Bet, **ja Latvijā konsekvēnti tiktu izvērtēti žurnālistu ētikas pārkāpumi, par Ineses bērniem celto neslavu publiskajā telpā, daļa atbildības būtu jāuzņemas viņiem**, jo „Viens no būtiskākajiem mediju ētikas pamatprincipiem nosaka atbildību un pienākumu aizsargāt bērna privāto identitāti.” (Lasmane, 2012:241).

²DELFI Izklaide (2012) Kombuļu Inese patvērumu meklē krīzes centrā, <http://izklaide.delfi.lv/slavenibas/muziki/kombulu-inese-patverumu-mekle-krizes-centra.d?id=42832364>, skat.20.11.2012.

Atsaucoties uz ziņu, kura par koncertu bērā *Maska* publicēta portālā *Delfi.lv*, portāls *Diena.lv* publicē rakstu³ ar fotogrāfiju, kurā redzams bērns (eksrānšāviņš no *Delfi.lv*, kas vēlāk no *Delfi.lv* satura ir izņemts). Rakstā *Diena.lv*, kuru sagatavojusi Elīna Kerre (portāla izklaides redaktore), ir mēģinājums analizēt situāciju. Aptaujāti eksperti, kuri ar situāciju tieši nav saistīti. Citāts no raksta: „*Mātes atbildība šajā situācijā ir jāvērtē un māte ir pārkāpusi bērna tiesības būt pasargātam no šādām scēnām, portālam Diena.lv atzina Valentīna Gluščenko, VBTAI bāriņtiesu un audžuģimeņu departamenta direktore. Viņa sacīja, ka notikušo situāciju varot traktēt kā emocionālo vardarbību pret bērnu, “varbūt netieši arī kā seksuālo vardarbību”. Ņemot vērā to, ka I.Cibuļskai bērna aprūpes tiesības nav atņemtas un ja māte godprātīgi šīs tiesības pārstāvētu, “viņai bija iespēja bērnu uz šo ballīti nevest vai kādā brīdī bērnu aizvest no tās prom”. Tas, ka bērns šajā ballītē atradies, ir vērtējams “diezgan nopietni”, pauda VBTAI pārstāve.”*

Attēls.nr.2. Fotogrāfija no portāla diena.lv.

Atsaucoties uz citās valstīs izveidotajām ētikas normām, pēc šāda ekspertes atzinuma, žurnāliste, gatavojot rakstu publicēšanai, būtu varējusi vadīties, piemēram, pēc Lielbritānijas žurnālistu ētikas kodeksā ietvertajām normām, kas paredz, ka mediji nedrīkst identificēt bērnus ziņās par seksuāla rakstura nodarījumiem.

---

³Kerre E. (2012) Vērtēs Kombuļu Ineses bērna atrašanos seksuāla rakstura ballītē, <http://www.diena.lv/latvija/zinas/vertes-kombulu-ineses-mazgadiga-berna-atrasanos-seksuala-rakstura-ballite-13973630>

Publikācijā iekļautās ziņas par bērnu, kas ļauj viņu identificēt, žurnāliste un redaktori varētu attaisnot ar faktu, ka nav bijis skaidrs, vai bērns patiešām iesaistīts seksuāla rakstura nodarījumā. Lai žurnālistiem vieglāk būtu pieņemt lēmumus šādās neskaidrās situācijās, Latvijas žurnālistu ētikas kodeksā būtu iekļaujams arī formulējums: “Bērns nedrīkst būt identificēts ziņās par seksuāla rakstura nodarījumiem, kā arī gadījumos, ja ir tikai pamats aizdomām, ka tie varētu būt seksuāla rakstura nodarījumi, kuros iesaistīts bērns.”

Publiski izvērtēt, vai šis gadījums bērnam ir radījis psiholoģisku traumu, rakstā *Diena.lv* kā eksperts aicināts seksologs Artūrs Šulcs. Viņš, ne ar vienu netiekoties, tikai pēc publicētajam fotogrāfijām, sniedzis atzinumu: „*Seksologs un ārsts psihoterapeits Arturs Šulcs Diena.lv atzina, ka bērnam šī ballīte, spriežot pēc fotogrāfijām, visticamāk, neradīja traumu, jo bērns netika iesaistīts seksuālās darbībās. Par traumu varētu runāt gadījumā, ja bērnam liktu “kaut ko vilkt nost, aiztikt, vai bērns sāktu raudāt, ja viņš būtu ilgstoši atstāts bez uzmanības”. Ārstu psihoterapeitu reģistrā šī speciālista vārds nav atrodamas. Turklāt *diena.lv* eksperts pats guvis popularitāti ar neviennozīmīgi vērtētu seksuāla rakstura pasākumu rīkošanu. Tomēr viņš centies savās atbildēs žurnālistei situāciju vispārināt. To mēģinājusi darīt arī psiholoģe Marija Ābeltiņa, kurai arī žurnāliste lūgusi izteikt viedokli. Bet policijas pārstāve atzinusi: „*Notikušais ir ētiskas dabas jautājums, Diena.lv atzina arī Sintija Virse, Valsts policijas Preses un sabiedrisko attiecību biroja pārstāve, norādot, ka notikušais jāvērtē no vecāku atbildības skatpunkta, “vai tiešām bērnam tas jāredz”. Ja bērni tiktu iesaistīti seksuāla rakstura darbībās un tiktu pakļauti vardarbībai, tā jau būtu policijas kompetence, atzina S.Virse.*”*

Citiem vārdiem - ja policijā šis gadījums nav nonācis, tas vērtējams tikai no ētiskuma skatu punkta. Tā kā policijas pārstāve nav paudusi satraukumu par to, ka bērns tiek pieminēts publikācijās saistībā ar šo skandālu, iespējams, arī policijas sabiedrisko attiecību daļā ētiku nav skaidra priekšstata par žurnālistu.

Šajās publikācijās netiek izvirzīta problēma diskusijas veicināšanai sabiedrībā ar mērķi - aizsargāt bērna tiesības un uzsvērt pieaugušo atbildību. Vienlaikus šajās publikācijās bērns tiek identificēts ar nolūku radīt sensāciju. Tas ir pretrunā ar vairāku valstu žurnālistu ētikas kodeksos noteikto. Piemēram, Vācijas žurnālistu ētikas kodeksā minēts, ka negadījumā vai noziegumā iesaistīto

radnieku, kuriem nav nekāda sakara ar incidentu, tiesības būt neatklātiem, vērtējamas augstāk par sabiedrības tiesībām būt informētiem.

Dziedātājas gaitām portāls *Delfi.lv* seko līdzīgi regulāri, izveidota pat tēma *Kombuļu Inese*⁴. Portālā tiek publicētas bērnu fotogrāfijas un tas, ko māte par viņiem gatava atklāt⁵. Citāts: „*Inese apliecina, ka abi pie viņas dzīvojošie dēli - pirmklasnieks Kaspars un piecus gadus vecais Gabriels - nejūtas atstumti vienaudžu vidū un nekur apsmieti netiek; viņi paši bāriņtiesas darbiniekiem lepojušies ar to, ka mamma labi dzied.*”

Citas valstis spēkā esošie ētikas principi, pēc kuriem žurnālisti būtu varējuši vadīties, nerakstot neko par Kombuļu Ineses bērniem, uzsver, ka publikācijās primārās ir bērnu, nevis sabiedrības intereses. Piemēram, Lietuvas žurnālistu ētikas kodeksā atsevišķa sadaļa veltīta ģimenes skandālu atspoguļošanai un tajā ieteikts žurnālistiem rūpīgi izvērtēt šādu skandālu publicēšanas nepieciešamību katrā atsevišķā gadījumā. Šis ieteikums saistīts arī ar cieņu pret privātumu un tiesību aktos noteikto pienākumu neiejaukties personas privātajā dzīvē.

Nesenās publikācijas par šo divu mazo bērnu māti, kurai žurnālisti neliek mieru par krīzes centrā, un, kurai vajadzīga psiholoģiskā palīdzība, aktualizē vēl vienu ētikas aspektu – attiecības ar šoka apstākļos esošu informācijas avotu. To spilgti raksturo nākamais piemērs.

2. Žurnāliste izmantojusi cietušas personas šoka stāvokli.

2010. gada oktobrī Bērnu klīniskās universitātes slimnīcā nonāca divarpus gadus veca izvarota meitenīte. Daudzi mediji informēja par šo notikumu, lielākoties izmantojot policijas un slimnīcas sniegto informāciju. Bet TV5 ziņās parādījās reportāža, kurā informāciju par notikušo sniedza arī meitenītes māte un vecmāmiņa. Attēlā (sižets ir izdzēsts no interneta vietnēm) bija redzama meitenīte, kas sēž klēpī savai mātei. Meitenītes seja ar attēla rediģēšanas palīdzību bija padarīta neatpazīstama, tomēr

---

⁴Kombuļu Inese (2012), <http://www.delfi.lv/temas/kombulu-inese>, skat.20.11.2012.

⁵Delfi Izklaide (2012) Bāriņtiesa draud Kombuļu Inesei atņemt dēlus, <http://izklaide.delfi.lv/slavenibas/muziki/barintiesa-draud-kombulu-inesei-atnemt-delus.d?id=42552280>

titros bija redzams pilns gan mātes, gan vecmāmiņas vārds. Šie fakti palīdzētu atpazīt meitenīti arī pēc daudziem gadiem. Viņu pēc šī sižeta viegli atpazīna kaimiņi un citi ģimenei pazīstami cilvēki. Informācija bija iegūta, kad žurnāliste, apejot slimnīcas noteikumus, iekļuva palātā.

Šajā gadījumā pārkāptas tās profesionālās ētikas normas, kas paredz vienmēr izvērtēt informāciju, kas iegūta no cilvēka liela stresa, šoka apstākļos, kā arī no cilvēka, kurš nokļuvis bezpalīdzīgā situācijā vai arī pirmo reizi nonācis nepastarpinātā saskarē ar masu informācijas līdzekļa pārstāvi.

3. Notiek aizdomās turamo, iespējamo cietušo un iespējamo pārkāpēju vārdu un fotogrāfiju publicēšana.

10.01.2012 portālā *KasJauns.lv* publicētajā rakstā *Pēc baumām par seksuālu uzmākšanos mazo Rolandu ieliek krīzes centrā*⁶, kas tapis pēc raidījuma *Tautas balss* sižeta⁷, sabiedrība tiek informēta, ka mazajam jumpravietim Rolandam Jauno gadu nācies sagaidīt krīzes centrā, jo bāriņtiesa svētku laikā un skolas brīv laikā viņu izolējusi no ģimenes uz baumu pamata, ka zēnam seksuāli uzmācies viņa radnieks. *KasJauns.lv* publicē arī bērna fotogrāfiju (*Kasjauns.lv/Foto: ekrānšāviņš no „Tautas balss” video*).

Attēls nr.3. Zēna fotogrāfija no portāla kasjauns.lv.

⁶Kas Jauns (2012) *Pēc baumām par seksuālu uzmākšanos mazo Rolandu ieliek krīzes centrā*, <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/69163/pec-baumam-par-seksualu-uzmaksanos-mazo-rolandu-ieliek-krizes-centra>, skat.28.11.2012.

⁷Tvnet/Tautas Balss (2012) *Bērnu ievieto krīzes centrā izplatīto baumu dēļ*, <http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/406410-bernu-ievietots-krizes-centra-izplatito-baumu-del>, skat. 21.11.2012.

Pēc radnieku saņemtās sūdzības raidījuma veidotāji iztaujājuši bērnu, tas redzams arī sižetā, puikas seja nav aizsegta: „*Rolands raidījumam apgalvoja, ka viņam neviens pāri neesot ne darījis, ne uzmācies. Tieši krīzes centrā viņam esot klājies grūti. „Gribēju jau sen mājās tikt, negribēju tur tupēt. Tur mani veseli divi sita,” stāstīja puika. Zēns pastāstīja arī savu versiju, kā radušās baumas. Viņš savam skolasbiedram pastāstīja, ka reizēm paliek pa nakti pie sava radnieka – skolas autobusa šofera. Savukārt skolasbiedrs savai mātei stāstu „uzlabojis” un teicis, ka Rolands pie sava radnieka paliekot nedēļām ilgi. Savukārt viņa māte aizgājusi uz pagasta pārvaldi, uz bāriņtiesu, kur izstāstījusi, ka Rolanda ģimenē, pēc visa spriežot, notiekot kaut kas nelāgs. Tā nu bāriņtiesa pieņēma lēmumu Rolandu no ģimenes izņemt un viņu ievietot krīzes centrā. Zēns stāsta, ka krīzes centrā viņam nav klājies viegli. Viņu pastāvīgi tincinājuši psihologi, kuri gribēja zināt, vai viņa radnieki zēnam nav uzmākušies, „rādījuši plikumus, pupus un tamlīdzīgi”. Pie tam divi citi krīzes centra ievietotie puikas ar Rolandu līduši kauties.”*

Piemēram, Vācijas žurnālistu ētikas kodeksā minēts, ka aizdomās turamo, cietušo, pārkāpēju vārdu un fotogrāfiju publicēšanā nepieciešama piesardzība, izvērtējot iesaistīto intereses un tiesības un sabiedrības interesi kopumā. Likumīgās cilvēku tiesības nav attaisnojamas ar sensāciju. Turklāt šis gadījums saistīts ar aizdomām par seksuālu nodarījumu, tāpēc bērna identificēšana nav pieļaujama.

4. Žurnālistu publicētie fakti ļauj identificēt bērnu, kuram ir invaliditāte.

Citāts no ziņas portālā *KasJauns.lv*⁸: „*Pirms mēneša Latviju šokēja ziņa no Ķekavas. Tur kādā daudzdzīvokļu nama dzīvoklī māte astoņus gadus ieslodzītu turējusi savu meitu. Viņa bērnu nav ne deklarējusi, ne vedusi ārā, ne arī sūtījusi bērnudārzā un pēc tam skolā. Par ieslodzīto meitenīti LNT raidījumam Tautas balsis pastāstīja bērna krustmāte. Māte bērnu nav vedusi ārā, jo viņš bija atšķirīgs no saviem vienaudžiem – viņas meita ir liliputs.*”

---

⁸Kasjauns.lv (2010) Ķekavas dzīvoklī ieslodzītā meitenīte sākusi iet skolā, <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/77131/kekavas-dzivokli-ieslodzita-meitenite-sakusi-iet-skola>, skat. 28.11.2012.

Pirms veidot šo sižetu⁹ un publicēt rakstu, žurnālisti būtu varējuši vadīties pēc Lietuvas žurnālistu ētikas kodeksā ietvertās normas, kas paredz, ka žurnālists izrāda īpašu cieņu pret indivīdiem, publicējot informāciju par bērniem un pieaugušajiem ar fiziskiem vai psihiskiem trūkumiem.

Ziņā pavēstīts arī, ka meitene sākusi iet 5 un 6 gadīgo bērnu sagatavošanas grupiņā. Minēta apdzīvotā vieta - Ķekava, un tas, ka meitene ir liliputs. Žurnālistiem bija iespēja veidot tikpat sensacionālu *Tautas balss* sižetu, un pēc tam publikācijas, neminot detaļas, proti, kāda tieši ir bērna invaliditāte, un, kur bērns dzīvo. Ētiska rīcība būtu arī - neveidot sižetu vispār, tikai vērsties pie atbildīgajām institūcijām, lai palīdzētu šai ģimenei. Citu mediju žurnālistu ētiska rīcība būtu nepublicēt, nepārpublicēt sižetā minētos faktus, pēc kuriem meiteni viegli atpazīt. Tomēr fakti, kas ļauj meitenīti identificēt, tiek publicēti ne tikai *Rīgas Apmiņka Avīzē*, bet vēl arī pārpublicēti portālā *KasJauns.lv*.

5. Bērni tiek iesaistīti ģimenes skandāla publiskošanā.

Žurnālistu ētikas pārkāpumi redzami raidījuma *Tautas balss* 25.08.2010 rādītajā sižetā¹⁰ *Vecāku izklaide - dot puikām iedzert alu, lai fotografētu*, kurā it kā formāli ticis piedomāts par bērnu tiesībām palikt neidentificētiem ģimenes skandāla sakarā, jo viņu sejas ir aizsegtas. Tomēr – viņi ir identificējami. Filmēšanas grupa devusies uz bērnu mājām, tiek nosaukts pagasts, rādīta māja, kā arī tas, kā bērni atver durvis un tiek iztaujāti par notikušo. Tiek radīts arī mājoklis no iekšpuses, pieaicināti radi un kaimiņi, kuriem žurnālisti uzdod jautājumus par notikušo. Māte, kura ievietojusi fotogrāfijas internetā, it kā nav atrodama. **Bērni tomēr tiek intervēti, kaut arī blakus nav vecāku vai aizbildņu. Filmēšanas grupai nav līdzī ne policijas, ne bāriņtiesas, ne sociālā dienesta darbinieki, kuru klātbūtne, iespējams, būtu varējusi palīdzēt žurnālistiem ievērot profesionālās ētikas principus. Žurnālisti ne tikai filmējuši bērnus bez vecāku atļaujas, bet arī iegājuši viņu dzīves vietā – šādu rīcību varētu interpretēt kā personas privātuma pārkāpumu. Tā ir arī**

---

⁹Tvnet/Tautas Balss (2010) Bērns 8 gadus dzīvo dzīvoklī - nav vests ārā un uz skolu <http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/412737-berns-8-gadus-dzivo-dzivokli-nav-vests-ara-un-uz-skolu>

¹⁰Tvnet/TautasBalss (2010) Māte dod bērniem dzert alu joka pēc, http://www.tvnet.lv/online_tv/6613, skat. 29.11.2012.

ģimenes skandāla publiskošana, jo sižetā redzamā ģimene ir identificējama pēc detalizētiem dzīves vietas attēliem un kaimiņu intervijām.

Citāts no sižeta apraksta: „*Kāds raidījuma Tautas balss vērīgs skatītājs bija nosūtījis žurnālistiem pārsteidzošus fotoattēlus, kas bijuši izplatīti arī publiskā interneta vidē. Tajās ir redzams, kā trīs mazi, nepilngadīgi puikas, ar netīrām mutēm sēž uz zemes un dzer alu no puslitra pudelēm. Fotografiju sūtītājs bija noskaidrojis, ka šādas bērnu izklaides notiek Limbažu rajona Umurgas pagastā. Paši bērni Tautas balsij atzina, ka alu devusi - māte! Bērnu krustmāte pēc tam apstiprinājusi, ka abas ar bērnu māti fotografējušas bērnus ar alus pudelēm rokās, jo vēlējušās izklaidēties, taču – pudelēs esot bijusi sula, kaut gan fotogrāfijās redzamas alus putas. Ģimene neesot uzskatāma par nelabvēlīgu, tāpēc arī tuvējie kaimiņi redzēto fotogrāfijā nosaukuši par muļķīgiem jokiem no vecāku puses.*”

Protams, varētu teikt, ka negatīvā publicitāte bērniem jau bijusi, jo māte internetā publicējusi bildes, kur redzami viņas bērni ar alus pudelēm. Taču diez vai bez *Tautas Balss* sižeta par to būtu uzzinājusi plašāka sabiedrība. Ētiska žurnālistu rīcībā būtu bijusi, ja pēc ziņojuma *Tautas balss* redakcija šo gadījumu izpētīt nodotu pagasta Bāriņtiesai, bet sižetu veidotu par pašu nodarījuma būtību, pieaicinot speciālistus, kas varētu skaidrot, kādas sekas uz bērnu dzīvi var atstāt šāda pieaugušo rīcība. Arī internetā publicēto fotogrāfiju, kurā bērnu sejas ir aizsegtas, varētu rādīt, tāpēc sižets būtu bijis pietiekami sensacionāls arī, nepārkāpjot profesionālās ētikas principus.

6. Nepilngadīgie tiek parādīti publikācijās kā nozieguma vai vardarbīgas situācijas liecinieki un noziegumā iesaistīto personu radinieki.

Bažas par bērna drošību rodas pēc sižeta, kurš iekļauts raidījumā *Degpunktā* 16.11.2011 *Skolniece palīdz aizturēt kabeļu zagļus*¹¹, noskatīšanās.

13 gadus vecā Ieva bija pamanījusi trīs kabeļu zagļus rosāmos skolas teritorijā Vecmīlgrāvī. Meitene redzēto nofilmējusi un pavēstījusi mātei, kura informējusi skolas vadību un policiju. Vainīgie notverti.

---

¹¹TVNET/Degpunktā (2011) Skolniece palīdz aizturēt kabeļu zagļus, http://www.tvnet.lv/zinas/mobilais_reportieris/399736-skolniece_palidz_aizturet_kabelu_zaglus, skat.21.11.2012.

Filmējot sižetu, tā veidotāji būtu varējuši vadīties pēc dažādu valstu žurnālistu ētikas kodeksos iekļautās normas, ka medijs nedrīkst kļūt par noziedzniekiem izmantojamu instrumentu.

Sižetā Ievas seja nav aizsegta, sižets atrodams internetā. Zagļi meiteni, kuras vērības dēļ pieķerti, var viegli atrast. Visticamāk, meitenes mammai neienāca prātā, kā šāds sižets meitu var apdraudēt. Savukārt raidījuma *Degpunktā* redakcijai par to vajadzēja aizdomāties. Protams, arī, piemēram, *Latvijas lepnuma* balvas saņem nepilngadīgie, kas palīdzējuši novērst noziegumus. Šajā gadījumā situācija grūti atrisināma no profesionālās ētikas viedokļa, jo balvas jau nepasniedz anonīmi. Tāpēc šie nepilngadīgie redzami dažādos sižetos, tiek identificēti. Ētiski ir šādos sižetos bērnus slavēt no morāles viedokļa, bet no bērnu drošības viedokļa raugoties, sejām jābūt aizklātām, vārdi nedrīkst tikt publiskoti.

7. Vardarbība un brutalitāte tiek sensacionalizēta.

Sižets no raidījuma *Tautas balss* 28.09.2011, *Lādezerā piekautajai mātei neatjauno aprūpes tiesības*¹².

No sižeta sabiedrība uzzina, ka Limbažu pusē Lādezerā pie veikala kāds iereibis vīrietis nogāzis gar zemi sievieti un viņu piekāvis, sperot pa seju. Māte tikusi piekauta abu mazgadīgo bērnu un zīdaiņa priekšā. Bērni izmisumā klieguši, redzot bezsamaņā guļošo māti.

Notikušo nofilmēja mobilais reportieris Sandis. Tajā pašā dienā policisti piekauto sievieti atrada alkohola reibumā automašīnā jau citā pagastā - ar zīdaiņi uz rokām. Savukārt abi četrus un astoņus gadus vecie zēni tad mājās atradās vieni.

---

¹²TVNET/Degpunktā (2011) Lādezerā piekautajai mātei neatjauno aprūpes tiesības, http://www.tvnet.lv/zinas/regionos/393565-ladezera_piekautajai_matei_neatjauno_aprupes_tiesibas, 22.11.2012.

Šajā piemērā žurnālistu ētikas pārkāpumi ir vairāki. Arī fakts, ka bērni, kuri bija klāt, kad piekāva viņu māti, ir redzami sižetā, uzskatāms par žurnālistu ētikas pārkāpumu, kaut arī viņu sejas nav redzamas. Ir daudz citu detaļu, pēc kurām vietējie iedzīvotāji bērnus var atpazīt. Turklāt raidījumā mobilā reportiera nofilmētais sižets vairākas reizes tiek atkārtots, lai skatītāji pašausminās. Piemēram, Vācijas žurnālistu ētikas kodekss stingri nosaka, ka vardarbība un brutalitāte nedrīkst būt sensacionalizēta. Ziņošanā īpaši jāņem vērā bērnu un jauniešu tiesību aizsardzība.

Protams, sižets ir skandalozs – tajā redzams, kā piedzērusies māte tiek brutāli piekauta savu bērnu klātbūtnē. Turklāt to visu filmē nepilngadīgs aculiecinieks. Žurnālistu iejaukšanās, iespējams, palīdzēs cietušajiem bērniem turpmāk, jo šo ģimeni bāriņtiesa solījusi uzmanīt. Bet tas neattaisno sižeta rādīšanu šādā veidā, ka bērni tajā ir identificējami. Pēc šī notikuma varētu būt pamats bažām par puīša, kas filmēja notikumu, drošību. Ētikas normas prasa, lai sižetā viņa seja būtu aizsegta.

Līdzīgs piemērs, kura pamatā ir vardarbības un brutalitātes sensacionalizēšana, nedomājot par bērna interesēm, ir par kādu slepkavību. Citāts: „10. februāra pēcpusdienā kārtējā dzeršana vienā no dzīvokļiem mājās „Saules” Inčukalna novada Vangažos beigusies ar traģēdiju – 58 gadus vecā Tamāra mirusi no lielā asins zuduma, kas radies no durtām brūcēm kājā. Policija aizdomās par sievietes

nonāvēšanu aizturējusi Tamāras dēla Aleksandra (Sašas) dzīvesbiedri, 32 gadus veco Liānu, raksta žurnāls Vakara Ziņas”, uz to atsaucas portāls KasJauns.lv¹³

Slepkavība aprakstīta detaļās, pieminēts arī tas, ka traģēdiju līdz pēdējam mirklim vērojusi Liānas piecgadīgā meitiņa. Citāts: „*Liāna taisnojās, ka nav nogalinājusi Tamāru, bet mazā pateica, kā bija: „Mammu, kāpēc tu melo, es taču redzēju, kā tu vecmāmiņu sadūri ar nazi!”*” Intervēta arī Inčukalna novada bāriņtiesas priekšsēdētāja un Sociālā dienesta vadītāja, bet nevienu no viņām nav satraucis, vai bērnu publikācijā drīkst pieminēt, vai pēc publikācijas bērnu nevarēs atpazīt.

Žurnālista ētikas normas nav ievērotas arī atbilstoši punktam, kas iekļauts Vācijas žurnālistu ētikas kodeksā, ka fotogrāfiju un vārdu publicēšana ar konkrētiem upuriem vai vainīgajiem noziegumos, negadījumos, tiesas procesos vai kriminālās izmeklēšanas procesos nav pamatojama. Visos minētajos gadījumos nepieciešama piesardzība, izsverot sabiedrības tiesības būt informētiem un notikumā iesaistītās personīgās iesaistīto individu(-a) tiesības. Negadījumu vai noziegumu upuri patur tiesības īpašai aizsardzībai viņu vārdu atklāšanā. Upura identitāte ir nenozīmīga notikumam, kas saistīti ar konkrēto negadījumu vai noziegumu izklāstā, izņemot gadījumus, kas iekļauj personas ar jau iepriekšējiem noziegumiem vai saskaras ar sekām, kas skar plašāku sabiedrības daļu.

Konkrētajos gadījumos, negadījumā vai noziegumā iesaistīto radnieku, kuriem nav nekāda sakara ar incidentu, tiesības būt neatklātiem vērtējamas prioritāri un augstāk par sabiedrības tiesībām būt informētai. Iesaistīto personu vārdiem un to ģimenēm vajadzētu būt pasargātām, atspoguļojot krimināllietas un tajās iesaistītu personu nāves gadījumus.

8. Aizdomās turamo, cietušo un pārkāpēju vārdu un fotogrāfiju publicēšana.

Piemērā apskatītās lietas atspoguļojums sācies ar rakstu *Rīgas Apriņķa avīzē*¹⁴ 10.08.2012, vēlāk tas izvērsts par portāla aprinkis.lv tēmu.¹⁵

---

¹³ kasjauns.lv (2012) Pārdzērusies māte Vangažos bērna klātbūtnē nogalina vecmāmiņu, <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/73611/pardzerusies-mate-berna-klatbutne-nogalina-vecmaminu>, skat.29.11.2012.

Pirmais raksts pārpublicēts teju visos nacionālajos ziņu portālos, jo ir sensacionāls. Citāts: „Žannai, tāpat kā viņas vīram, atņemtas aprūpes tiesības. Viņi vairs nav mazās Alīnas juridiskie vecāki, tikai – bioloģiskie. Pilsētnieku ģimene, pēc paša teiktā, nesirgst no atkarībām, nedzīvo graustā un bērnus badā nemērdē. Žannai ir sava versija, kāpēc tas tā noticis. Turklāt, tā ir pilnīgi pretēja vietējās bāriņtiesas apgalvotajam.” Žurnāliste Līga Greiškane aptaujājusi visas iesaistītās puses, centusies situāciju rādīt objektīvi, bet jau no paša sākuma, raugoties no žurnālista ētikas viedokļa, pieļāvusi pārkāpumu - publikācijās nosaukusi meitenes vārdu, publicējusi faktus, pēc kuriem meitene viegli identificējama. Turklāt par šo lietu ierosināta krimināllieta un žurnāliste to ir zinājusi. Citāts: „Tikai vēlāk Žanna uzzinājusi, ka ierosināta krimināllieta par vardarbību. To apliecina arī Siguldas bāriņtiesas vadītāja Daina Reizenberga. Lūgta komentēt situāciju, viņa jautāja, kādēļ šī lieta esot tik nozīmīga un diez vai bērnam nāksot par labu, ja par to rakstīs presē. Pēcāk gan piekrita atbildēt rakstiski caur Siguldas novada domes Sabiedrisko attiecību departamentu.”

Arī šajā citātā ir norāde, ka sabiedrisko attiecību vadītājiem trūkst ētikas vadlīniju jautājumos, kā runāt ar un par bērniem medijos. Darbiniece atklāj, ka šaubās, kā rīkoties būtu ētiski.

Žurnāliste turpinājusi izmeklēšanu, daudzajās publikācijās tēmas ietvaros tiek minēti dažādi fakti par meiteni¹⁶, kurai pašai nekādi nav iespējams ietekmēt medijos notiekošo, bet viņas dzīve jau ir ietekmēta.

Žurnālistes darbība ilustrē pārkāpumu, kas minēts Vācijas žurnālistu ētikas kodeksa 4.pantā. Tas paredz, ka, veicot pētījumu par cilvēkiem, kuriem nepieciešama aizsardzība, ievērojama īpaša atturība. Precīzāk - tas attiecas uz cilvēkiem, kuri pilnībā nepārvalda savas garīgās vai fiziskās spējas vai, kuri bijuši pakļauti ekstrēmām emocionālām situācijām, tāpat arī uz bērniem un jauniešiem.

---

¹⁴Greiškane L. (2012) Kam pieder bērns – ģimenei vai draudzei?, <http://www.aprinkis.lv/tema/229-kam-pieder-berns-gimenei-vai-draudzei>, skat.29.11.2012.

¹⁵<http://www.aprinkis.lv/tema/229-kam-pieder-berns-gimenei-vai-draudzei>

¹⁶Greiškane L. (2012) "Mācītājs": Mani apmelo, jo esmu izdevīgs grēkāzis, <http://www.aprinkis.lv/sabiedriba/dzive-un-ticiba/item/4117-macitajs-mani-apmelo-jo-esmu-izdevigs-grekazis>, skat.29.11.2012.

Teju katrā šīs tēmas rakstā¹⁷ fiksējams kāds žurnālista ētikas pārkāpums saistībā ar bērnu interešu ievērošanu, jo regulāri tiek publicēti fakti, neņemot vērā šīs ģimenes bērnu tiesības palikt neidentificētiem. Fotografijās redzams arī otrs bērns, kas aug šajā ģimenē. Žurnāliste acīmredzami bijusi ģimenes pusē, par to liecina jau virsraksti¹⁸. Arī tas ir profesionālās ētikas pārkāpums, jo žurnālistei nav pierādījumu, ka šajā ģimenē patiešām nav notikusi vardarbība. Tomēr žurnāliste vairāku mēnešu garumā turpinājusi lietas izmeklēšanu.¹⁹ Vienā no publikācijām ievietota arī meitenes, kura izņemta no ģimenes, fotogrāfija²⁰.

Attēls nr.5. fotogrāfija no portāla aprinkis.lv.

9. Tiek aizskartas nelaiemes gadījumā cietušo ģimenes locekļu jūtas.

Traģiskajai ziņai par avāriju, kurā jaungada naktī bojā gāja vairāki jaunieši²¹, seko ziņa²², no kuras ir šis citāts: „*Nelaieme Krāslavā turpinās, jo pēc šiem septiņiem cilvēkiem nomirusi viena no bojāgājušo vecmāmiņām un divi no vecākiem ievietoti*

¹⁷Greiškane L. (2012) Alīnas tēvs: šī lieta ir safabricēta: <http://www.aprinkis.lv/sabiedriba/pasvaldibas/item/4289-alinas-tevs-si-lieta-ir-safabriceta>, 29.12.2012.

¹⁸<http://www.aprinkis.lv/sabiedriba/dzive-un-ticiba/item/4569-kamer-citi-pirmklasnieki-iet-skola-alina-nikst-krizes-centra>

¹⁹<http://www.aprinkis.lv/sabiedriba/dzive-un-ticiba/item/4887-sleptais-audioieraksts-alinu-krizes-centra-sit-mammu-mierina>

²⁰<http://www.aprinkis.lv/sabiedriba/dzive-un-ticiba/item/5359-pilsetnieki-aloja-apciemo-meitu>

²¹http://www.tvnet.lv/auto/satiksme/405328-jaungada_rita_tragedija_avarija_iet_boja_septini_jauniesi

²²<http://nra.lv/latvija/kriminalzinas/63695-mirusi-avarija-bojagajusa-jauniesa-vecmamina-divi-no-vecakiem-ievietoti-psihiatriskaja-slimnica.htm?view=comments>

psihiatriskajā slimnīcā. Viens no vecākiem ievietots psihoneiroloģiskajā slimnīcā pēc korespondenta apciemojuma, pavēstīja viņš”.

«Saprotu, ka jautājumi ne vienmēr ir korekti, bet ir jāpadomā par rezultātu. Krāslavā visi pārdzīvo kopā un nedomā par naudas kompensācijām,» saka Upenieks.”

Korespondents, kurš intervējis tuviniekus, būtu varējis vadīties pēc Vācijas žurnālistu ētikas kodeksa principa, kurā īpaša uzmanība pievērsta negadījumu upuriem. Proti, ka negadījumu un dabas katastrofu paziņošanas gadījumos nepieciešami ierobežojumi, lai netiktu aizskartas upuru un viņu ģimeņu jūtas. Cietušajiem nav jāpārdzīvo atkārtotas izjūtas tikai tādēļ, ka mediji savā uzvedībā vai publikācijās nav bijuši iejūtīgi.

10. Jauniešu paveikto noziegumu sensacionalizēšana un popularizēšana.

Šajā ziņā Latvijā negatīvu piemēru ir ļoti daudz. Rakstu un ziņu virsraksti par nepilngadīgo noziegumiem portālos tiek daudzkārt skatīti, tāpēc tie bieži tiek publicēti un nereti izskatās sensacionalizēti. Piemēram, 19.12.2011 *KasJauns.lv* no BNS ar nelielu starplaiku pēc kārtas (šādi atlasot, ko publicēt no ziņu aģentūru piedāvājuma) nopublicē divas ziņas “Rīgā par 16 gadus veca jaunieša noduršanu aiztur viņa vienaudzi” un Pie Skrundas vidusskolas atrod guļam piedzērušos 15 gadus vecu pusaudzi”²³.

Virsraksti, kas izskatās sensacionalizēti, ne vienmēr tiek īpaši sacerēti, jo iespējams tos publicēt tādus, kādus piedāvā ziņu aģentūras. Tā ir vēl viena satraucošākā tendence, jo ziņu aģentūras, kurām būtu jāsniedz pēc iespējas objektīva un bezkaislīga ziņu plūsma, patiešām gatavo arī *pārdodamus* ziņu virsrakstus par nepilngadīgo veiktajiem noziegumiem.

---

²³ (pulksten 13.06;

<http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/67210/riga-par-16-gadu-veca-jauniesa-nodursanu-aiztur-vina-vienaudzi>; *un pulksten 13.41.

<http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/67208/pie-skrundas-vidusskolas-atrod-gulam-piedzarusos-15-gadu-vecu-pusaudzi>.

Piemēram, 21.12.2011 *KasJauns.lv* pārpublicē no LETA 1:1 ziņu ar LETA piedāvāto virsrakstu: “16 gadus vecs janietis Imantā sašāvis autobusu, trolejbusu un automašīnas logu”²⁴.

Virsraksts ir tapis pēc profesionāliem ziņu virsrakstu veidošanas principiem, bet neievērojot ētikas principu, ka jauniešu veiktie noziegumi nav popularizējami. Jaunieša precīza vecuma norādīšana palielina šī virsraksta sensacionalizācijas līmeni. Ja informāciju par jaunieša vecumu nenorādītu, ziņa vairs neizskatītos tik *pārdodama*. Taču, vadoties no žurnālistu ētikas principiem, šīs ziņas virsrakstā nevajadzētu uzsvērt, ka 16 gadu vecumā kādam pieejami ieroči. Iespējams, kāds žurnālists, izlasot šo ziņu aģentūras informāciju, varētu veidot problēm rakstu: *Kā tas iespējams, ka nepilngadīgais ticis pie ieroča*, ziņu vispār nepārpublicējot.

Portāls *KasJauns.lv*, kurš bieži publicē ziņas ar šādu saturu – par jauniešu veiktajiem noziegumiem, ir aktīvs *Runā* sadaļas dalībnieks portālā *Draugiem.lv*, kuru savukārt ļoti aktīvi lieto bērni un jaunieši. Viņi redz sensacionalizētos virsrakstus par nepilngadīgo nodarījumiem, un, iespējams, izlasa tieši šos rakstus.

Visprecīzāk žurnālistu ētikas normas, atspoguļojot jauniešu paveiktos noziegumus, minētas Vācijas žurnālistu ētikas kodeksā, kas nosaka, ka medijiem nevajadzētu atspoguļot jauniešu noziegumus un ar viņiem saistītos tiesas procesus, lai samazinātu atkārtotības iespēju nākotnē, nerādot šo notikumu kā priekšzīmi jauniešiem. Ziņošanu vajadzētu ierobežot arī gadījumos, kad jaunieši ir cietuši citu jauniešu izdarītajos noziegumos.

***

Šī projekta gaitā, izvērtējot dažādus ar bērnu atspoguļojumu medijos saistītus jautājumus, nonācām pie atziņas, ka medijos iespējams brīvi runāt par jebkuru notikumu vai procesu, kurā iesaistīti bērni, un kas skar bērnu intereses vai tiesības. Vislielākās problēmas saistītas nevis ar publikāciju saturu, bet formu, īpaši personu identificējošām detaļām. Tieši pasniegšanas veids, autora izceltā informācija, atsevišķu detaļu publicēšana mēdz radīt situācijas, kad žurnālistu darbs aizskar bērnu tiesības un intereses.

---

²⁴ <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/67460/16-gadus-vecs-jaunietis-imanta-sasavis-autobusu-trolejbusu-un-automasinas-logu>.

Ētikas vadlīnijas mediju profesionāļiem: “Kā medijos runāt ar un par bērniem”

Informācija par bērniem medijos

* Mediju profesionāļiem vajadzētu ar īpašu uzmanību un rūpību izturēties pret:

- to bērnu interesēm un tiesībām, kas iesaistīti ģimenes konfliktos. Izvērtēt, vai šo konfliktu publiskošana un/vai personu identificēšana ir pamatota no sabiedrības interešu, bērnu tiesību un interešu viedokļa. Ja sabiedrības intereses un bērna intereses ir pretrunā, par primārajām ģimenes konfliktu atspoguļojumos jāuzskata bērna intereses;

- sabiedrībā pazīstamu personu bērnu interesēm un tiesībām, vienmēr izvērtējot, vai nepieciešams pieminēt sabiedrībā pazīstamu personu bērnus publikācijās, kuras iniciējusi mediju interese par šo bērnu vecāku statusu, uzvedību, pieņemtajiem lēmumiem vai citiem jautājumiem;

- to bērnu interesēm un tiesībām, kuru tuvinieki izdarījuši noziegumus vai kuru tuvinieki kļuvuši par noziegumu vai nelaimes gadījumu upuriem. Jāizvērtē, vai pieaugušo vārdu un attēlu publiskošana varētu atstāt negatīvu iespaidu uz bērna tiesībām un interesēm īsākā vai ilgākā laika posmā.

- to bērnu interesēm un tiesībām, kas mediju saturā iekļuvuši, jo ir noziegumu upuri vai liecinieki. Viņu vārdu vai citas informācijas publiskošana (dzīves vietas detaļas, mācību vieta, hobijs, brīvā laika aktivitātes u.c.), kas varētu būt izmantojama šo bērnu identificēšanai, nav pieļaujama.

* Īpaša uzmanība jāvelta informācijai par krimināliem pārkāpumiem. Veidojot kriminālziņas, būtiskākais ir mērķis izglītēt sabiedrību, tāpēc žurnālistiem jākoncentrējas nevis uz sensacionālām detaļām, bet uz noziegumu prevenciju. Veidojot ziņas par kriminālnoziedzumiem, kuras var aizskart iesaistīto pušu dzīvi, vienmēr jāuzsver, kāds ir sabiedrības ieguvums no šīm ziņām un vai tas ir pietiekami būtisks, lai radītu kaitējumu konkrētiem indivīdiem.

* Bērns nedrīkst būt identificēts ziņās par seksuāliem nodarījumiem, bērns nedrīkst tikt identificēts arī gadījumos, ja ir tikai pamats aizdomām, ka bērns varētu būt iesaistīts seksuāla rakstura nodarījumos.

* Sniedzot informāciju par vardarbību pret bērniem, izvairīties no tās sensacionalizēšanas.

* Stāstot par bērnu un jauniešu izdarītajiem noziegumiem, ievērot, ka to popularizēšana var radīt vēlmi atdarināt šos noziegumus vai vardarbīgu rīcību.

* Gadījumos, kad informācijas publicēšanas procesā būtiska ir tās aktualitāte, bet saturs skar bērnus, par prioritāti uzskatīt bērna intereses, nevis redakcijas intereses publicēt materiālu, apsteidzot konkurentus.

Bērnu viedokļu iekļaušana mediju saturā: bērni kā informācijas avoti

* Vienmēr izvērtēt bērna sniegtās informācijas (tās formas un satura) saistību ar konkrētā bērna interesēm. Izvairīties no situācijām, kad bērna sniegtā informācija var nodarīt kaitējumu pašam bērnam un apdraudēt viņa intereses un tiesības gan uzreiz pēc publicēšanas, gan ilgākā laikā. Neizmantojot bērnu uzticēšanos, nezināšanu, pieredzes trūkumu un aizrautību vai citas emocijas un unikālos apstākļus, lai iegūtu tādu informāciju no bērna, kas viņam varētu kaitēt uzreiz pēc publikācijas vai ilgākā laikā.

* Vienmēr, kad vien tas iespējams, lūgt atļauju bērna vecākiem vai aizbildņiem bērna sniegtās informācijas un attēla izmantošanai mediju saturā. Ja informācija tiek iegūta bērnu izglītības iestādēs, nepieciešams rūpīgi izvērtēt, vai pedagogi var uzņemties atbildību atļaut intervēt, fotografēt vai filmēt bērnus. Iespējami izņēmuma gadījumi, kad publikācijas saturs saistīts ar kādu pozitīvu ziņu par šo bērnu izglītības iestādi kā tādu, tad ar pedagogu atļauju varētu būt pietiekami. Citos gadījumos ieteicams atļauju saņemt tieši no bērnu vecākiem vai aizbildņiem.

* Žurnālistam nevajadzētu censties iegūt no bērna informāciju par attiecībām viņa ģimenē, ģimenes materiālo stāvokli, ģimenes locekļu vērtējumu vai citiem apstākļiem, kas skar bērna intereses un tiesības.

* Ja bērni žurnālistam ir snieguši mulsošu informāciju, apspriest ar bērnu vecākiem vai aizbildņiem bērnu sniegtās informācijas publicēšanas nepieciešamību un saturu, kā arī publikācijas iespējamās sekas. Ja bērnu sniegtā informācija attiecas uz citiem bērniem vai pieaugušajiem, vienmēr pārbaudīt šo informāciju un publicēt to kontekstā ar citu informācijas avotu sniegtajiem faktiem.

* Izmantojot un publicējot bērnu sniegto informāciju, vienmēr ņemt vērā lokalitāti kā nozīmīgu faktoru, kas varētu vai nevarētu ietekmēt bērna intereses un tiesības īsākā vai ilgākā laikā.

* Gatavojot publikāciju, neuzskatīt, ka bērna sniegtā informācija un viedoklis ir patiesāks, pilnīgāks un precīzāks tāpēc, ka to sniedzis bērns.

* Ar sevišķu uzmanību un rūpību izturēties pret bērnu radīto un medijos ievietoto saturu, to pārbaudot, skaidrojot un papildinot.

* Žurnālistam jābrīdina bērns vai jauniešus un jācenšas izskaidrot iespējamās sekas, ja, vadoties pēc pieredzes, žurnālists uzskata, ka bērna sniegtās informācijas publicēšana var nodarīt kaitējumu viņam kā informācijas avotam.

* Nav pieļaujams, ja žurnālists piedāvā kādu labumu apmaiņā pret bērna publikācijai sniegtu informāciju vai attēlu. Par šādu labumu uzskatāmi gan materiāli ieguvumi, gan solījumi publicēt informāciju bērnam vēlamā formā, sagādāt popularitāti vai citu no bērna viedokļa pievilcīgu izdevību.

Bērnu attēlu izmantošana mediju saturā

- * Ar īpašu rūpību un precizitāti izturēties pret visa veida attēliem, kuros redzami bērni ir viegli identificējami. Vienmēr bērna interešu un tiesību aspektā izvērtēt kontekstu, kādā attēli ir publicēti, un, ko tieši ar to palīdzību var ilustrēt.
- * Izvairīties parādīt bērnu smieklīgu, kariķētu, viegli pārprotamā vai ar konkrēto saturu nesaistītā kontekstā, ja tas varētu nodarīt kaitējumu bērna interesēm īsākā vai ilgākā laikā.
- * Informējot par vispārīgām sociālām problēmām, kas saistītas ar bērniem (piemēram, nabadzība, atkarības, noziedzība u.c.) ļoti rūpīgi izvēlēties ilustratīvo materiālu, lai konkrētu bērnu attēli nejauši vai steigas dēļ neradītu iespaidu, ka attēlā redzami bērni ir saistīti ar šīm problēma un uztverami kā problēmsituāciju pārstāvji. Ja tas iespējams, vispārīgu problēmu (tendenču, pētījumu, statistikas datu u.c. gadījumos) izmantot attēlus, kuros redzami bērni nebūtu identificējami reģionālā vai nacionālā līmenī. Fotografiju un video attēlu gadījumos skaidri norādīt, ka attēlos redzamās personas nav saistītas ar publicēto notikumu, tendenci, pētījumu vai problēmu un viņu attēli publicēti tikai ilustratīvos nolūkos.
- * Vizualizējot noziegumus, bruņotus konfliktus, nelaiemes gadījumus, dabas katastrofas, tiesas procesus un citus pretrunīgus notikumus vai procesus izvērtēt, vai bērnu attēlu izmantošana nevar aizskart attēlos redzamo bērnu tiesības un nodarīt viņiem kaitējumu.
- * Fotografējot vai filmējot bērnus, vēlams ievērot patiesīguma principu un nelikt bērnam (bērniem) pozēt, izlikties veicam kādas darbības vai citādi veidot patiesībai neatbilstošas ilustrācijas.
- * Rūpīgi jāapsver, kādos gadījumos informācijas iegūšanai no bērniem un jauniešiem izmantot slēpto kameru un slēpto mikrofonu. Ja arī šis informācijas vākšanas paņēmiens tiek izmantots, nav pieļaujama bērna identifikācija publikācijā.

Bērnu tuvinieku vai citu pārstāvju sniegtās informācijas par bērnu izmantošana mediju saturā

- * Apspriet ar bērnu vecākiem vai pārstāvjiem situācijas, kad viņi medijiem sniedz informāciju par bērnu (faktus, vērtējumus, attieksmes) no bērna tiesību un interešu viedokļa.
- * Neizmantojot bērnu vecāku vai pārstāvju emocionālo stāvokli, kā arī īpašus notikuma apstākļus, lai iegūtu informāciju par viņu bērniem.
- * Ar īpašu rūpību izturēties pret vecāku sniegto informāciju par sava bērna veselības stāvokli un ar to saistītajiem apstākļiem (diagnozēm, slimības gaitu, dzīvildzes prognozēm u.tml). Apsvērt, vai šādos gadījumos jāpublisko informācija, pēc kuras var identificēt konkrētā bērna vecākus un viņu bērnu.
- * Saņemot informāciju no bērna vecākiem vai pārstāvjiem par bērnu, izvērtēt, kāda varētu būt vecāku vai bērnu pārstāvju motivācija un vai tā atbilst gan atbildīga medija darbības principiem, gan bērna tiesībām. Censties nepieļaut situācijas, kad ar no

žurnālistu profesionālā viedokļa pievilcīgas informācijas piedāvājuma palīdzību, medijs var kļūt par vidutāju ģimenes vai ģimenes un valsts institūciju konfliktā.

Ar bērniem saistīta informācija tiešsaistes medijos

* Iestājoties par informācijas pieejamību un līdzdalības veicināšanu, tiešsaistes mediju žurnālisti un redaktori cenšas samazināt aizskaroša un uzbrūkoša satura īpatsvaru. Šis princips ir īpaši nozīmīgs, ja tiešsaistes medija lietotāji var līdzdarboties diskusijās par saturu, kas saistīts ar konkrētu bērnu interesēm. Nav pieļaujams, ja lietotāju radītajā saturā ir pieejama bērnu aizskaroša vai viņu identificējoša informācija. Kritiski jāvērtē un jāizvairās izmantot publikācijā jebkura tiešsaistē atrodamā informācija par bērnu, ko publiskojušas citas personas.

* Žurnālistiem vienmēr rūpīgi jāapsver, vai publikācijās izmantot informāciju, kas iegūta no bērnu profiliem sociālajos tīklos vai viņu veidotās informācijas dažādās interneta vietnēs. Ja arī tā tiek izmantota, tad būtiski, lai konkrētais bērns netiktu identificēts.

Izmantotie avoti:

Coleman R. (2000) 'The Ethical Context for Public Journalism: As an Ethical Foundation for Public Journalism, Communitarian Philosophy Provides Principles for Practitioners to Apply to Real-World Problems', *Journal of Communication Inquiry* 24:1, 41 – 66.

Hafez, Kai , (2002) 'Journalism Ethics Revisited: A Comparison of Ethics Codes in Europe, North Africa, the Middle East, and Muslim Asia', *Political Communication*, 19:2, 225 – 250.

Lasmane S. (2012) *Komunikācijas ētika*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

McQuail D. (2010) *Mass Communication Theories*. 6th ed. London: Sage Publications.

Sanders K. (2003) *Ethics and Journalism*, London: Sage Publications.

Smith R. (2003) *Groping for Ethics in Journalism*, Iowa: Iowa State Press,

Steele R., Black J. (1990) *Media Ethics Codes and Beyond*, American Society of Newspaper Editors, pieejams: [Global Issues, April 2001 | IIP E-Journals, http://usinfo.state/journals/itgic/0401/ijge/ijge0401.htm](http://usinfo.state/journals/itgic/0401/ijge/ijge0401.htm), skat.22.03.2012.

Wasserman H., Rao S.(2008) 'The globalization of journalism ethics' *Journalism*. Nr. 9; 163 – 175.